

psykologi - meditasjon - kultur - samfunn

dyade

3/10

ACEM

Å SE MED BEVISSTHETEN

Bilder, billedforbud og det billedløse
- meditative perspektiver

Ole Gjems-Onstad

Mottagelighet

Introspektivt arbeid gjennom meditasjon og reflekterende kommunikasjon gjør en mer reseptiv. Evnen til å se mer av sitt eget kan øke evnen til å ta imot mer av andre – og fra kunst.

Det er mange definisjoner av kunst. En kan være at kunst er estetisk kommunikasjon – et forsøk på å si noe. Meditasjon kan gjøre en mer vår for det kunstnere over årtusener gjennom sine kunstverk har uttrykt.

Dette Dyade prøver å trekke paralleller mellom eksistensielle erfaringer i møte med meditasjon og reflekterende kommunikasjon - og kunst.

Det er en øvelse i å bygge bro – det meditasjon og kommunikasjon også dreier seg om – broer innover – broer utover.

Artiklene er skrevet av Ole Gjems-Onstad. For konstruktive kommentarer takker forfatteren Turid S Berg-Nielsen og Halvor Eifring.

Ole Gjems-Onstad har undervist i Acem-meditasjon og ledet kommunikasjonsgrupper i Acem i over 35 år. Han er internasjonal nestleder i Acem, leder Acem Norge, og professor i skatterett ved Handelshøyskolen BI, Universitetet i Oslo og Universitetet i Stavanger. Tidligere har han skrevet bl a *Stillhetens kompass* (Dyade 1/03), *Historiens psykologi* (Dyade 4/01), *Inkvisisjonens psykologi* (Dyade 1/00), *Tiden venter ikke* (Dyade 2/04), *Levende døde – slaveriets psykologi* (Dyade 4/05), *Who's There. Shakespeare – meditative temaer* (Dyade 1/07), *For mange regler – juridiske illusjoner* (Dyade 1/08), og *Der du aldri har vært* (Dyade 1/09).

Redaktør dette nummer:
Ole Gjems-Onstad

Redaksjon:
Turid Suzanne Berg-Nielsen
Rolf Brandrud
Halvor Eifring
Christopher F-B Grøndahl
Eirik Jensen
Assisterende redaktører:
Vilde Haakensen
Dag Jenssen

Redaksjonsekretær:
Anne Friis-Baastad

Korrektur:
Gunnhild Reistad

Design:
Geir Wærnes

Forsidefoto:
Ole Gjems-Onstad

Administrasjon:
Acem sekretariat

Redaksjonsråd:
Ole Gjems-Onstad
Carl Henrik Grøndahl
Torbjørn Hobbøl
Are Holen

Adresser:
Postboks 2559 Solli, 0202 Oslo
Huitfeldtsgt. 49, 0202 Oslo
Telefon: 23 11 87 00
Telefax: 23 11 87 09
Bankgiro: 6026 05 04048

dyade@acem.no
dyade.no
blog.dyade.no

Trykk/opplag:
Heglandtrykk 1100 eks
Utkommer 4 ganger i året
Abonnement
For året 2010: kr. 220,-
ISSN 0332-5790

Innhold

3	Evigheten i det seende
5	Ta en liten Mona Lisa på deg selv! - å se med bevisstheten
17	Kunst og meditasjon - eksistensielle nøkler
29	Det rotete lappeteppet - postmodernistisk famling
37	Det farlige bildet
57	Kunst som påminnelse - gi sinnet retning
63	Veiviser mot nuet - to paint is to remember

“ Fremragende kunstnere kan bare få være. Se mer kan vi alle.

Innhold
Mottagelighet

Erkjennelse i Oslo

3

Foto: Roland Nilsson

Evigheten i det seende

Alt forvitrer. Ytre makt – imperier, presidentene, generalene, keiserne og kongene forsvinner. Kunsten og litteraturen varer lenger. Hulemaleriene har bestått i titusener av år ut over de sosiale strukturer de var en del av. Men også kunsten blir borte bare tidshorizonten er lang nok.

Så lenge menneskets genetikk har vært som nå, har muligheten til å se med bevisstheten vært der. Mennesket kan undre, mennesket kan se og mennesket kan arbeide med å forstå hva det ser. Bevissthetens resultater males i stykker av tidens tann, men ikke dens potensiale til å møte seg selv og verden.

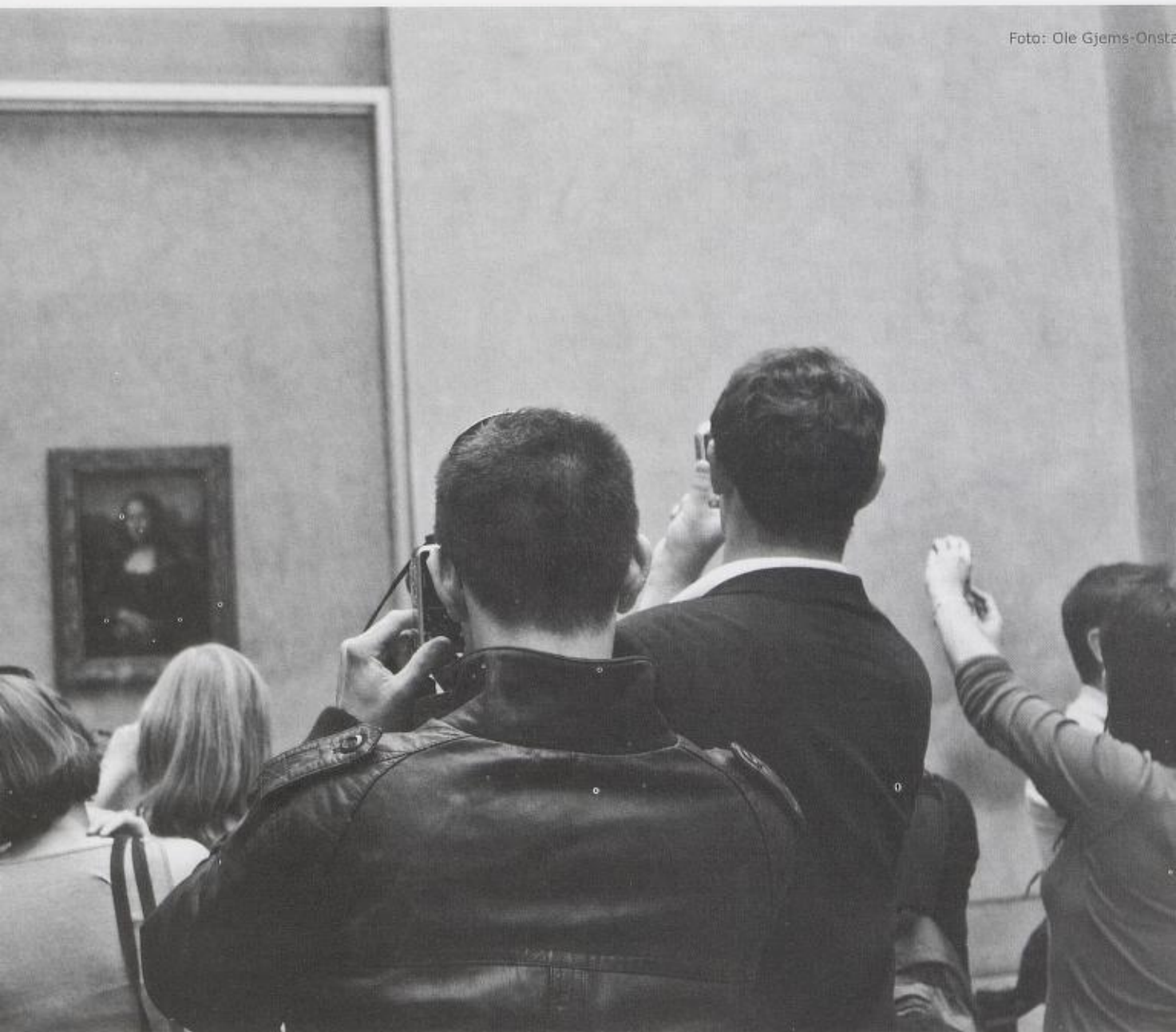
Acem-meditasjon er en relativt ny metode. Men den ivaretar meditative prinsipper mennesker gjennom lange tider har benyttet for å lete – i seg selv, i bevisstheten. Det er en søken den som mediterer, deler med mange som har gått foran.

Et grunnleggende spørsmål: Hvorfor er dette viktig? Hva kommer ut av å bruke tid på kunst, meditasjon og selvinnsikt?

Å meditere er å kultivere en side ved fenomenet mennesket som alltid åpner for håp – på samme måte som kunst. Mennesket kan kultivere sin evne til å se – alltid være seende.

Stor kunst blir aldri utkommentert. Det er nærmest rom for en uendelig variasjon av fortolkninger. Kunsten er som den tilværelsen den formidler. Livet blir aldri ferdig forstått. I ens søken etter å få tak i mer av det, er introspeksjon og meditasjon et verktøy, kunst et annet. Undertiden kan de forsterke hverandre.

Fremragende kunstnere kan bare få være. Se mer kan vi alle. ■

Det daglige oppstyret foran maleriet av Mona Lisa i Louvre kan ligne en kontinuerlig popkonsert. Skillet mellom kunsterfaring og kjendishysteri er ikke tydelig. Også i tidligere tider har kunstverk "oppnådd" en slik kultstatus. Men dagens Mona Lisa-turisme hører nok hjemme blant kunsthistoriens ti på topp.

Ta en liten Mona Lisa på deg selv

- å se med bevisstheten

HVEM ER HUN – HVEM ER DU?

Forsøker vi å se på våre egne selv, blir det litt som å kikke på Mona Lisa: Man ser etter noe uten helt å få tak på det. Det uutgrunnelige ved Mona Lisa kan ha fascinert gjennom tidene fordi det avspeiler det i menneskesinnet som aldri fullt ut lar seg fatte. Bildet hjelper en inn i det spørsmålet det er å leve. På et vis er Mona Lisa et bilde av det menneskelige mysterium.

Mona Lisa er en verdslig person. Landskapet rundt henne spiller på andre dimensjoner. Men Mona Lisa selv er realistisk nok, om enn vanskelig å få helt tak på. Så maleriet er i en viss forstand verdslig nok. Men det har også et metafysisk eller åndelig budskap. Det minner om at livet byr på dimensjoner som rommer mer enn vi får tak på. Den kunst som lever videre, er den man ikke blir ferdig med. Det er som ens eget liv. Stopper man opp og ser, er det alltid mer å se.

Ta en liten Mona Lisa på deg selv. Kikk etter i speilet. Hvem er der – hva uttrykker det

ansiktet og de øynene som ser på deg? Hva er det seende i deg? Mona Lisas mysterium kan minne om ens eget. – Mona Lisa har likhetstrekk med åpningsreplikken i Hamlet: Who's there? Å slippe seg inn i det uutgrunnelige ved Mona Lisa kan minne om noe av det åpnende i meditasjon. Den som setter seg ned for å meditere, vet aldri helt hva man går i møte. Eller den som legger seg ned for å sove: Ingen kan forutsi hvor drømmens reise og ens ubevisste prosesser fører en hen.

LEONARDO DA VINCI – SKAP-TRANS-VESTITT?

Mange har hatt følgende erfaring på et museum. Man går forbi et bilde, titter på det, synes det er fint eller mer likegyldig, går videre. Så står man foran det samme maleri med en guide. Vedkommende fremhever forskjellige sider ved bildet. Landskapet Leonardo da Vinci malte bak Mona Lisa er like uutgrunnelig som hennes smil. Det er en fantasinatur – på en måte lik

Tegning: Leonardo da Vinci hentet fra Svenske Familiejournalen

henne: Virkelig, men uvirkelig. Klesdrakten er fornem, holdningen likeså, samtidig får man ikke tak i hvem hun er. Hun ser på oss, men uten egentlig å la sine øyne møte våre. Enkelte kjennere har undret om det kan være bildet av en mann, eller også et selvportrett. Basert på datateknologi hevdet en amerikansk forsker for noen år siden at det var fellestrekk mellom Mona Lisas og Leonardo da Vincis ansikter. Et italiensk forskerteam ventet vinteren 2010 på en tillatelse til å åpne Leonardos grav for å få det endelige svar på dette spørsmålet ved å sammenligne hans hodeskalle med maleriet. Skulle hypotesen om at Mona Lisa er et delvis selvportrett, er Leonardo da Vinci en av de mer kjente skap-transvestitter. Andre har ment at ansiktet avspeiler det megetsigende uttrykk til en utro hustru, andre den stille tilfredshet til en gravid kvinne, mens en nyere – mindre poetiske tolkning – til en professor i patologisk anatomi fra Sicilia er at Mona Lisa led av høyt kolestrol.

Disse uavklarte spørsmål er i seg selv neppe grunnen til at bildet fascinerer. Det er mer dets evne til å vise mennesket som mysterium, som et fenomen der alle spørsmål aldri blir besvart. Mona Lisa er som oss – det er alltid mer å spørre om, hvis man vil. Derfor blir man ikke ferdig med bildet. Sier kanskje guiden. Og så ser man mer. Og man undres over det man ikke selv så første gang. Man så uten å se.

HVEM OG HVA SER?

Kunsthistorien manifesterer gjennom individuelle verk en kollektiv ontologisk kraft – en søken etter mer væren. Den tilkjennegir en letting etter det man ikke vet hva er, og som aldri finner sitt endelige uttrykk. Det er et forsøk på å se og si noe mer – til å nå bak.

Individuelt kan selvrefleksjon uttrykke den samme trang til å få tak i hvem og hva man selv og verden er. Man kan være ateist eller religiøs. Ikke-troende og troende kan forsøke snarveier: Fanatisme, ekstremisme og fundamentalisme. Absolutte standpunkter kan gi sterke meninger og skråsikkerhet, men ikke selvinnsikt og eksistensiell ro. Gud kan forkastes, men ikke menneskets følelse av å være underveis, av å stå overfor et selv og et univers ens bevisste sinn aldri helt kan romme.

Selverkjennelse er lik kunst: Den kommer aldri frem. I kunstens historie er de største bragder etapper. Den enkeltes vandring mot det å se seg selv og andre preges av det samme: Man kan se mer, men aldri alt.

Kroppslig kan mennesket leve på brød alene. Men bare å være mett kan lett gjøre at man kjeder seg. Bevisstheten trenger å være i bevegelse, den behøver å se mer og forstå bedre.

Få reiser i det ytre kan erstatte reisen innover – mot horisonter der det alltid er nye ståsteder å se sitt liv og samfunnet fra.

Men hva er det å se, hvem er vi som ser, og hva gjør vi med det vi ser – enten fokus er oss selv eller kunst?

TREKKER FRA, LEGGER TIL

Picasso mente man ikke lenger trengte det realistiske maleri. Fotografiet gjenga virkeligheten. Men det realistiske maleri viste ofte mer enn den umiddelbare virkelighet. Det kan også fotografiet gjøre.

En portrettmalers – eller fotografs - utfordring er ikke bare å gjengi det alle ser. Oppgaver er også å tydeliggjøre en personlighet. En rik amerikaner uttalte om en kjent maler på 1800-tallet: - I would not sit for Eakin for that

would bring out all the traits I have been trying to hide for years.

Man ser ikke kun med øyet. Man ser med bevisstheten. Et talende portrett avspeiler ikke bare en kunstnerisk evne til å gjengi, men et sinn som ser godt. Om han ikke er den største, var Rembrandt utvilsomt en av de mest betydelige portrettmalere. Hans portretter kjennetegnes ved en sjelden empatisk evne til å fange modellens personlighet.

Å se er ikke bare en automatisk registrering. Bevisstheten vurderer, legger til, trekker fra, utgjør en levende del av det vi betrakter. Hvordan vi forholder oss til vår bevissthet, bestemmer vår relasjon til verden. Vi er aldri i verden uten bevissthet. Den er en del av og konstituerer vår tilstedeværelse. Å arbeide med sin bevissthet i Acem-meditasjon, er å utvide det man ser av verden rundt seg. Å gi plass til kunst i ens sinn, er å se egen og tidligere tiders verden gjennom andres bevissthet.

Ett er at kunst kan kreve kultivering for å se. Det samme gjelder noe så alminnelig som en kjøpekontrakt for et hus. Uten juridisk trening skjønner man knapt hva som står der; hva som er viktig eller uviktig, helt standard og kurant eller en form for mulig felle.

I en komplisert verden aksepterer mange at man må ha øvelse for å se klart. Fagområder er for spesialister. Ens eget liv er ikke på samme måte definert som et felt det krever trening å sette seg inn i. Mange vil godta at pasienter og folk med problemer kan trenge hjelp til å forstå seg selv bedre. Men de fleste betrakter ikke egen selvrefleksjon som en tilsvarende utfordring. Man behøver ikke trening for å tenke gjennom egne ting. Det er et spørsmål om tid, ikke kultivering. Holdningen kan være: Jeg

behøver tross alt ikke trening i noe jeg gjør hele tiden – tenke om meg selv!

Derfor er det lett å ta opp meditasjon uten å gi den en skikkelig sjanse. Man fanger opp en enkel instruksjon, prøver litt for seg selv, har kanskje ikke så meget igjen for det, og det var det. Så glipper den gaven det kan være å slippe seg mer inn i sitt sinn og se mer av de kreftene som beveger en. I dag kan man lese seg til en meditasjonsinstruks på baksiden av en pakke med frokostblanding. Fordi man ikke er vant til å tenke på meditasjon og selvforståelse som noe man over lang tid kan behøve å trene seg i, tar man en så banal instruksjon for god fisk. Hvis noen ville lære en å spille piano med en 15 linjers instruksjon, ville man synes det var latterlig. Det ville også kulturer som har tatt selvinnsikt og introspeksjon på alvor hvis de hørte at man skulle lære meditasjon på en-totre. Men vår kultur har respekt for ytre kultivering, for læring i relasjon til teknikk og samfunn. Ens egen personlige søken derimot er ikke noe å ta med samme alvor.

Det er så lett å forholde seg til sinnets spontane aktiviteter slik mange turister gjør med Mona Lisa: Gå forbi uten å se hva som er der. Det er bare dagdrømmer, tilfeldige tanker, bisarre innfall, uinteressante bilder fra dagen. Men alt dette uttrykker hvem vi er, handlings-tilbøyeligheter og krefter som styrer våre liv. Det er interessant og berikende å fordype seg i. Men hvem forstår det i en verden der det spennende skjer der ute?

Det er ikke bare Mona Lisa det er vanskelig å se klart. Hvem forstår sin egen hverdag? Og hvem skjønner de mellommenneskelige prosesser i grupper man er en del av?

OM Å BETRAKTE KUNST

I should like to help to open eyes, not to loosen tongues. To talk cleverly about art is not very difficult, ... But to look at a picture with fresh eyes and to venture on a voyage of discovery into it is a far more difficult but also much more rewarding task. There is no telling what one might bring home from such a journey.

Painting brings to life what the mind sees, as a feast for the eyes. What the eye sees in the world enters the painting to the degree that it serves the mind. Consequently, beauty is the eye discovering in our world what the mind already knows.

E H Gombrich: *The Story of Art*.

” Den perifere bevissthet har ikke et klart fokus og intet mål.... Foran kunst som har fascinert mange gjennom lang tid, vil den perifere bevissthet kunne fange opp stadig nye dimensjoner.

MUSEUMSBESØK: KREVENDE MØTE

Alle som har vært et speil for andre menneskers følelser, vet at det kan være berikende, men krevende. I en gruppeprosess med reflekterende kommunikasjon erfarer man at andres gjennomlevelse av viktige opplevelser kan gjøre en matt på en egen måte. Man kan ha samme erfaring med et teaterstykke eller en film som ikke er ren underholdning, men som involverer en følelsesmessig.

Å besøke et ledende museum er et krevende prosjekt som fordrer fysisk, emosjonell og mental energi, sier kunsthistorikeren Richard Brettell. – Sentrale kunstverk er vanskelige, tvetydige. Desto mer empati man bringer til dem, desto mer belønnende er de. Noe av det som gjør kunst spennende, at den kan skape levende møter på tvers av historien, kan også oppleves krevende. Tar man et museum ikke bare som en marsj gjennom kulturelle landemerker man skal huke av, men som erfaringer man skal leve seg inn i, kan man bli både beriket og sliten. Kunsten vekker noe til live, den bringer frem en energi; men det gjør også at man kan ha behov for å komme seg etterpå. Kunsten kan bli et vindu der man ser inn i smerte, seksualitet, alderdom, fornedrelse, nederlag, sjalusi, lek, seier og stolthet, fortapelse og død.

DEN PERIFERE BEVISSTHET – Å SE NOE ANNET

Typisk for innsikt gjennom meditasjon som på andre personlige områder, er at man ikke får best hjelp fra den fokuserte og konsentrerte bevisstheten. Man må slippe til sin perifere bevissthet. Den styres ikke på samme måte og kan derfor lettere finne frem til det som er nytt

og uventet. Men det den fanger opp, kan det ta tid å forstå. Det dreier seg om en gradvis kultivering av en evne til å bli vår det man ellers går forbi. Det kan være som å se kunst. Mest utbytte får man ofte ikke ved å nistire på et bilde, men ved å la det slippe inn i en, ved å tillate de mange strenger i kunstverket å tale til en.

Man kan lett se Mona Lisa uten å se henne. Man haster inn i Louvre, finner frem til Denon-fløyen der hun er - og har vært der – med ens konsentrerte, fokuserte og prestasjonsorienterte bevissthet. Men man slapp henne ikke inn. Man lot ikke den perifere bevisstheten slippe til den klang som er i maleriet, og den undrende, åpnende stemning det kan sette i gang. Stor kunst som mennesker har gledet seg over gjennom århundrer, vil typisk ha en slik flerdimensjonal evne i seg. Man ser mer hvis man gir seg tid, og er åpen, ikke fokusert.

Den fokuserte bevissthet kan nå sitt mål. Den kan bli ferdig med å se. Den perifere bevissthet har ikke et klart fokus og intet mål. Den mer tillater en udefinert radius å slippe til. Rettet innover kan den alltid fange opp signaler og stemninger bakenfor eller under det man først ble opptatt av. Foran kunst som har fascinert mange gjennom lang tid, vil den perifere bevissthet kunne fange opp stadig nye dimensjoner. Man ser ikke etter noe, men tillater seg mer å la bildet virke inn på og tale til en. En guide eller en bok som utdyper bildet, vil da ofte kunne sette ord på det bildet traff, men som man selv ikke kunne formulere. Fortsetter man å kultivere sin evne til å se med den perifere bevissthet, kan man vende tilbake og igjen og igjen fange opp mer. Slik er også den meditative reise mot ukjente sider ved en selv. Mennesket behøver aldri bli ferdig med å se innover.

Las Meninas til Velasquez er et av de mest kjente, hvis ikke det mest kjente maleri, der det er vanskelig å skille mellom hvem som betrakter hvem: Vi som ser på bildet, eller skikkelsene der som ble avbrutt i sine gjøremål og stirrer på oss.

Bevisstheten blir aldri tom, eller fastlåst. Er man åpen, kan mer slippes til.

Man blir ikke uten videre mettet på det å kultivere sin evne til å se. "Ballongeffekten" kan oppstå. Når ens forståelse øker, utvides kunnskapssirkelen. Da øker radiusen mot det man ikke forstår. Når man ser mer, har man en større horisont mot det man ikke ser. Interessen for erkjennelse kan forsterkes jo mer man vet fordi man da også aner mer av alt det man ikke vet. Dette kan også forklare en mer negativ effekt. Den som vet lite, kan ha lite sult etter å lære mer.

Et vanlig råd ved besøk til mer omfattende museer er at man ikke skal prøve å få med seg alt. I stedet kan man vandre inn i noen av de galleriene man særlig tror kan ha interesse. Først blikker man kanskje litt over. Så velger man seg ut de verkene man særlig vil fordype seg i. Og så lar man bildet eller skulpturen begynne å tale til en mens man slipper seg inn i det og dveler ved de forskjellige aspekter som fanger ens oppmerksomhet. Den fokuserte bevissthet kan scanne mange bilder på kort tid. Den perifere bevisstheten har sin egen rytme. Det samme gjelder i meditasjon og andre introspektive aktiviteter. Selvinnsikt er ingen kvikk fiks. Det tar den tiden det tar – den tid den perifere bevissthet behøver.

Å BLI SETT FRA FORTIDEN

Et møte med kunst gjør ikke bare at betrakteren kan se bakover på tvers av historien. I boken *Face to the World: On Self-Portraits* sier Laura Cumming: "the figures of the past keep looking into our moment, our present, as long as we keep looking back at them... We live on in each other's eyes and our stories need never end". Et

levende portrett blir ikke bare sett, men ser. Et kunstverk kan representere en tilstedeværelse – en påminnelse om at livet alltid leves. Et kunst-verk er et levende nu.

Et av de mest kjente eksempler på et bilde som ser på oss, er *Las Meninas* til Diego Rodriquez de Silva y Velasquez. De mange skikkelsene i bildet, barna i den kongelige familie og kunstneren selv, Velasquez, ser på oss. Kunsten betrakter oss, vi blir en del av den. Eller med Laura Cummings formuleringer: "They were waiting to see you and now you have entered the room – their room, ... And where precisely does one begin or end? We are all in this play of life together."

Det sterke portrett er ikke bare et møte med en historie, med et der og da, men en åpning mot det vibrerende nu ethvert menneske alltid er i. Et utforskende utadrettet blikk i et portrett ser ikke bare på den verden som var da, men også på den verden som er, på oss. Kunstverket kan minne oss om det nu vi er i, og bringe oss nærmere det. Et levende portrett kan også bidra til at vi opplever oss selv fra en litt annen vinkel.

Det er ikke bare vi som ser på kunsten. Kunsten ser på oss. Og kan hjelpe oss til å se mer på oss selv.

VIDEO ERGO SUM – DET EVIGE SPØRSMÅL

Du vet at det er et selvportrett. Bare se på øynene. De intense, spørrende øynene. Det er selvportrettets kjennemerke, sier Laura Cumming i *A Face to the World*. Kunstneren ser. Han og hun betrakter verden og formidler tilbake det som ble sett. I et selvportrett å legge vekt på øynene, er å fremheve det avgjørende medium

I den kunstneriske evne til å male har vi tilskuere lite til felles med Rembrandt. Men i hans spørsmål til seg selv, i den evige utforskning som kan ha ligget bak de utallige selvportrettene, kan alle kjenne noe igjen: Hvem er jeg?

for kunstneren: Evnen til å se. Det kartesianske *cogito ergo sum* blir med Cummings omskrivning til det kunstneriske *video ergo sum*.

Men selvportrettet er også et spørsmål. Kunstneren spør seg selv – og oss – hvem er jeg? Et selvportrett er en slik søking i selvforståelse og identitetsutforskning. Det har ofte vært sagt at øynene er sjelens vindu. Derfor er de så viktige når en person skal fremstilles. Skal man fotografere et ansikt, er standardrådet å innstille avstanden etter øynene. De bør være det klareste i bildet fordi gjennom øynene fanger man mest av personen. Men øynene i selvportrettene er ikke bare et vindu til sjelen som i mange portretter. Det er lett å gi Cumming rett. Det er en egen intensitet der – en sjel som ser på seg selv og spør. Men se selv om du er enig. Det er et hav av selvportretter å se på. De meste kjente er de over 80 bevarte selvportretter av Rembrandt. Men det er mange flere. Se på øynene og kjenn etter om du i dem merker spørsmålet: Hvem er jeg. Hvem er det her jeg ser, tegner og søker å forstå. Så kan det bygges en bro. I den kunstneriske evne til å male har vi tilskuere lite til felles med Rembrandt. Men i hans spørsmål til seg selv, i den evige utforskning som kan ha ligget bak de utallige selvportrettene, kan alle kjenne noe igjen: Hvem er jeg? Det spørsmålet rommer noe unikt menneskelig. Dyrene stiller det ikke. Mennesket kan reise det.

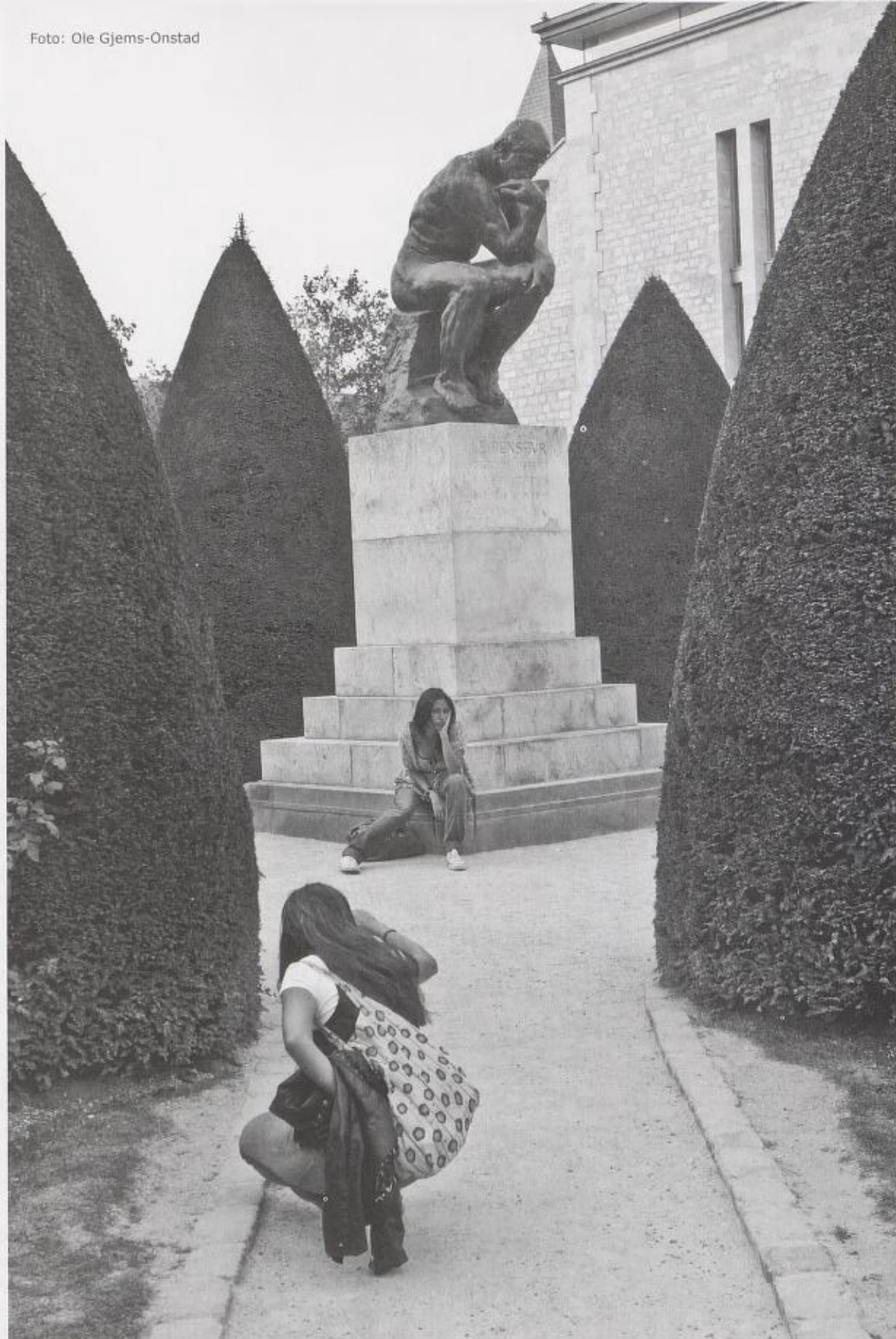
Kunsten kan hjelpe oss til å stille dette evige spørsmål om hvem vi er klarere, bedre, mer inderlig, engasjert, deltagende og aksepterende. Utforskning av kunst eller en selv dreier seg i siste instans ikke om å fordømme, forkaste, hulle eller beundre: Det dreier seg om å se og forstå. ■

Venter

Den som så var ikke deg
Det var ikke deg du så

Du kunne
Snakket med annen stemme
Sett med andre øyne
Lyttet med annet øre

Åpningen blafret
Ble stille
Venter

Ikke Rodins Tenkeren, men meg selv foran Tenkeren, er det jeg har kommet for å se.

“ Det kunstnere ofte forsøker å vise, er fenomener som er der hele tiden. Men vi må se litt annerledes for å fange dem opp. Tilsvarende gjelder selvinnsikt.

Kunst og meditasjon – eksistensielle nøkler

Man lever fremover, men forstår bakover.
Ikke rart vi ofte snubler.

INNELÅST SKATT

Innsikt koster. Det er en fornybar, men til tider dyr ressurs.

Mange myter handler om en eller annen nøkkel. Det er en skatt der. Den er innelåst. Man vet ikke hvor nøkkelen er, eller det krever store anstrengelser å komme til den.

Erfaringer i meditasjon eller i grupper med reflekterende kommunikasjon kan minne om en slik psykologisk nøkkel. Noe i ens selvforståelse er innelåst. Så forstår man gradvis litt annerledes. Låsen knirker. Så åpnes den. Etterpå forstår man at noe i ens psykologi var låst. Underveis skjønnte man det ikke.

Ofta hører man slagord som: Grip dagen! Slipp

deg inn i nuet! Den type utsagn kan gi inntrykk av at det bare dreier seg om å åpne et vindu. Men først må et perspektiv justeres. Det kunstnere ofte forsøker å vise, er fenomener som er der hele tiden. Men vi må se litt annerledes for å fange dem opp. Tilsvarende gjelder selvinnsikt. Når en gruppe i reflekterende kommunikasjon forsøker å hjelpe en deltager til å se sider ved egen adferd, er det ikke egentlig noe nytt. Adferden er der hele tiden. Det nye er at vedkommende nå kan klare å se hva han eller hun gjør.

Det er også lett å si: Hvem vil ikke se mer? Men det vi ikke før har sett, er gjerne noe vi ikke ville se. Det kunstnere forsøker å vise, er ikke sjelden perspektiver samtiden har forsøkt

Det er så mye som begrenser. Å utvide forståelsen koster.

” Det kunstnere ofte forsøker å vise, er fenomener som er der hele tiden. Men vi må se litt annerledes for å fange dem opp. Tilsvarende gjelder selvinnsikt.

å skyve vekk. I ettertid kan det være vanskelig å forstå hvorfor et bilde var så kontroversielt. Men for samtiden var det vanskelig å se på. Det sa noe man ikke ville høre, det viste det man helst lot være usett. Mange kunstnere har tegnet dem som samfunnet støtte vekk. Den italienske renessansemaler Caravaggio malte hellige menn med skitne føtter. Det skulle kanskje minne om at de en gang ikke ble opplevet som hellige, men samfunnsfiender, og at det hellige ikke alltid er der man ventet å møte det.

At kunst ofte har hatt en provoserende funksjon, betyr ikke at alt som provoserer, er kunst. Moderne kunst som skal provosere, kan ende i påfunn eller effektmakeri.

I meditasjon og reflekterende kommunikasjon kan man bli bevisst disse krefter som skyver vekk. Det er ikke behagelig, men det er desto mer interessant. Og det kan gjøre det lettere å forstå kunst som den ubehagelige bevegelse den også har vært: Mot andre perspektiver, mot mer innsikt.

Friksjon med det etablerte kan være en forutsetning for å finne nye former. Det gjelder de fleste arenaer der arbeidsfeltet er utvidet erkjennelse.

TENKE ANNERLEDES

Undertiden er brudd med det tilvante en del av kunstens programklæring, som for nittenhundredtallets kunstformer som kubisme og dadaisme. Men også mer tradisjonell kunst kan hjelpe til å se det man ellers ikke hadde fått tak i.

Dermed griper kunst fatt i en av menneskets rikeste muligheter: Potensialet til hele tiden å tenke og se annerledes. Bevisstheten er alltid i bevegelse. Kunst kan forstås som en måte å stimulere den enkelte til å være mer i

sitt nu: Til å omstille sin måte å se slik at man fanger opp mer av det som er der. Ved å lette tilgangen på spontanprosessen i sinnet åpner meditasjon for noe av den samme evnen til endring. I en viss forstand dreier meditasjon seg om noe av det kunsten kan ha som funksjon: Hele tiden å se annerledes det som er der – å forstå at man alltid kan justere sitt perspektiv. Meditasjon dreier seg ikke bare om å se, men også om å handle. Men den grunnleggende utfordring har noe av det samme i seg: Å se annerledes.

REPRESSIV TOLERANSE OG KUNSTTURISME

Den radikale filosofen Herbert Marcuse som var sentral for den radikale ungdoms-generasjonen på 1960- og 1970-tallet formulerte begrepet repressiv toleranse. Ved å assimilere et fenomen og tilpasse det de herskende verdier, opphever samfunnet det nye eller grensesprengende ved det de konvensjonelle verdier tar til seg. Tilsvarende kan kanskje sies om den moderne kunstoppfatning i form av kunstturisme. Ved å dyrke et maleri lik en levende kjendis, forsvinner kunstverket og den estetiske erfaring som en utforskning i en selv. Den eksistensielle utfordring oppheves i massekonsumet.

Flere har tilgang til kunst enn i tidligere tider. Men hvor mange som bruker kunsten introspektivt, til å kjenne på og forstå nye sider ved seg selv, til erkjennelse og eksistensiell utforskning, kan man undres over. Valfarten til og oppstyret foran de mest sentrale kunstverk kan illustrere kunst-som-konsum, til forskjell fra en personlig utfordring. Kunst er mer tilgjengelig, men har sitt erkjennelsesmessige

potensiale i en interaksjon og ikke som rent forbruk. Meditasjon er også blitt tilgjengelig i et utall varianter. Enkelte tror at det er nok å ha prøvd et eller annet raskt. Det er tilstrekkelig å ha vært der, ha smakt det, for så å komme seg videre. Men da var man aldri nær hva det dreiet seg om. Å ha prøvet "meditasjon" som en form for tre minutters øvelse på et helsestudio, er ikke meditasjon. Men den kan gi illusjonen av å ha vært i det meditative rom.

Kunst kan være en indre reise. For mange kan de store kunstneriske valfartsplasser mer inngå i en ytre reise, en form for turismens kjentmannsmerke, der poenget med den indre reise blir borte. Man var der uten å ha vært der.

BERIKENDE, IKKE NYTTIG

Forfatteren Oscar Wilde uttalte en gang spissformulert at forfattere og litteratur ikke er nyttige. Utsagnet passer bedre i nyere tid med sin vekt på estetikk. I antikken og eldre tider skulle kunsten nettopp være nyttig. Idealet var at kunst og litteratur skulle oppdra, gi modeller og fremme lydighet for herskere og guder. Men eksempler på "nyttig" litteratur er heller ikke vanskelig å hente frem fra moderne tid. Winston Churchill skjønte at det var behov for Storbritannias største dikter da det røyntet på som verst under Den annen verdenskrig. Skuespilleren Lawrence Olivier måtte stille opp i en filmatisering av skuespillet *Henrik V*. Stykket skildrer slaget ved Agincourt: En svært underlegen engelsk styrke knuste en fullstendig overtallig fransk hær. Det var nyttig kunst for en presset britisk krigsmoral i kampen mot en opplevet tysk overmakt. Totalitære regimer har ofte hentet frem litteratur og kunst i propagandaøyemed. Versailles, Solkongen Ludvig

den 14's kolossale palass, har vært omtalt som et arkitektonisk propagandaprojekt av dimensjoner. Det var et budskap til verden om makt og posisjon.

Stockholm er en by som tydelig viser kontrastene mellom det estetiske og det funksjonelle. Sveriges hovedstad har usedvanlig mange slott og palasser – fra den tid Sverige var en internasjonal stormakt. Men en stor del av Stockholm sentrum er bygget i en funksjonell stil fra 1960- og 1970-tallet. Gatene er brede, husene høye, fasadene glatte. Det er funksjonelt - og estetisk fattig. Det er en arv fra en politisk retning som fokuserte på det nyttige og så alt annet som distraksjon. Sosialistiske og kommunistiske fargevalg har typisk vært harde: Rødt, svart og ofte hvitt. Enkelte sosialistiske kunstnere brukte mye hvitt for å understreke at en ny æra var begynt. Rødfargen minnet om kampen. Bygg innenfor den sosialdemokratiske funksjonalistiske byggestil var ofte firkantede i retning av det kasseaktige. Kommunistregimenes arkitektur kan best beskrives som grå i mange meninger av ordet. Målet var ikke en verden der det var hyggelig å leve. Tanken var ikke å være gode, vennlige og imøtekommende overfor hverandre, men nyttige. Arkitektur og kunst skulle ivareta det funksjonelle.

Hva skal man med det vakre? Tilsvarende kan man si om selvinnsikt og det å se bedre ens egen psykologi. Hvorfor bruke tid på det? Svaret er det samme: Livet blir rikere, relasjoner dypere. Det kan bli meningsfullt å bli eldre. Det blir stadig mer å se, og mer erfaringer å se ut fra. Med de kjente ord av Sokrates: Det utforskede liv er ikke verdt å leve.

Det mest nærliggende ord om kunst og kultur er altså ikke nytte. Kunsten beriker.

” Hva skal man med det vakre? Tilsvarende kan man si om selvinnsikt og det å se bedre ens egen psykologi. Hvorfor bruke tid på det? Svaret er det samme: Livet blir rikere, relasjoner dypere.

Den utvider det vi ser, gjør det mulig for bevisstheten å rekke videre. Tilsvarende gjelder selvforståelse. Selvinnsikt er også nyttig. Å bevege seg rundt i verden med en viss empati både innover og utover er bedre enn å rave rundt i sosiale forhold og på jobb som en elefant i en glassbutikk. Men meditasjon og reflekterende kommunikasjon er mest for dem som vil mer enn det rent funksjonelle liv. Det dreier seg om den potensielle berikelse i det å se bedre seg selv og andre.

FARLIG KLARHET

Både i meditasjon og hverdag kan man under tiden få klare meninger. Man er ikke lenger i tvil. Det hele står tindrende klart: Dette er riktig å gjøre! Den personen må jeg ta et oppgjør med, disse mål bør jeg forfølge, her skal ting håndteres annerledes! Selvfølgelig kan klarhet avspeile innsikt. Men grad av klarhet kan vel så ofte stå i et proporsjonalt forhold til de behov og ønsker som ligger bak. Den som er sint, kan ha meget tydelige forestillinger. Likeledes kan den sultne eller seksuelt depriverte se for seg situasjoner som ikke mangler klarhet i hva det dreier seg om.

I Acem-meditasjon kan man i perioder komme inn i klare tanker om hvordan meditasjonen skal utføres. Til tider kan disse forestillinger stride mot instruksjonen for riktig meditasjon. I Acem-meditasjon er en del av grunninstruksjonen at sinnets spontane aktiviteter skal få spille seg ut. Man skal ikke styre dem. Men underveis i meditasjon kan den mediterende få for seg at det er bedre å skyve bort tanker enn å la dem komme. Man opplever at tankene forstyrrer den roen man kan komme inn i. Bak den type metatanker, ideer

om hvordan man skal håndtere utførelsen, kan det ligge sterke behov forankret i ulike selvsystemer. Ens negative selv, ens mindreverdfølelser, kan finne det utilfredsstillende med en uklar meditasjon og tanker som velter inn. Da er det bedre å stoppe de spontane tankene, forsøke å kontrollere sinnet, nærmest tilkalle sitt eget meditasjonspoliti og ordne opp i trafikken. Men klarheten i tanken på hva man bør gjøre, er altså ikke nødvendigvis relatert til innsikt. Drivkraften bak hva som er problemet, kan også ligge i unngåelsesbehov hos en selv.

Mange konflikter i verden kunne ha vært dempet hvis denne innsikten hadde vært mer generell: At man ser noe klart, behøver ikke bety at det er det. Ens tanker er ønske- og behovsstyrt. Det kan godt være at Gud taler til mange som har uttalt seg med profetisk klarhet. Men også de er mennesker. Også de har ønsker og behov frembrakt av frustrasjoner, sinne, lengsler og ambisjoner. Det de opplever klart, kan være født i reell innsikt, det kan også være frembrakt av deres psykologi, og det kan være en blanding.

Den meditative erfaring kan bringe en nær dette indre, uklare landskapet der det ikke er så klart hva man egentlig ser, og hvordan man skal forstå det. Man kan over tid lære at klare handlingsimpulser ikke nødvendigvis hjelper en videre. Erfaringen kan hjelpe en til å skille tydeligere også utenfor meditasjon – og til i en del situasjoner å vente litt. Man kan utvikle en viss skepsis overfor dem som er så overbevist at de ser så klart – og som blander intens overbevisning med reell avklaring.

GUD SOM SUFFLØR ELLER MED ROPERT
En velkjent historie om hvordan Gud taler til

"Hva skal man med det vakre? Tilsvarende kan man si om selvinnsikt og det å se bedre ens egen psykologi. Hvorfor bruke tid på det? Svaret er det samme: Livet blir rikere, relasjoner dypere."

Der inne møter man ikke en stor psykoanalytiker , eller en eldre, flott mann med skjegg slik Gud ofte er avbildet i kunsten, og som sier klare ord til en bare man kommer langt nok inn i sinnet. Man åpner seg for andre dimensjoner, et tåkelandskap der man kan ane konturer, der man etter hvert kan se mer, men der retningen sjelden er klar.

”At man ser noe klart, behøver ikke bety at det er det. Ens tanker er ønske- og behovsstyrt.

mennesket sier at den romerske keiser Konstantin konverterte til kristendommen etter en drøm før slaget ved Milvian Bro i året 312. Et kors viste seg for keiseren og en stemme sa: Under dette tegn skal du seire. Konstantin vant slaget. Både i kristendommen og andre religioner er det mange historier om slike klare meldinger fra Gud. Apostelen Paulus som tidligere hadde forfulgt de kristne, snudde om da Jesus fremsto for ham i en åpenbaring. For Muhammed opptrådte Gud gjennom erkeengelen Gabriel nærmest som en som dikterte en hel bok. Muhammed var Guds budbringer, men ikke hans skriver. Selv var Muhammed analfabet så han måtte få andre til å skrive ned en rekke budskap som en 20-30 år etter Muhammeds død ble endelig samlet. Denne omforente Koran inneholder ifølge islam et definitivt og fullstendig budskap fra Gud. - Disse og lignende historier har blitt modeller for hvordan mange har ment at det guddommelige taler til dem: Det er tydelig, det er klart, det er nærmest ikke til å misforstå, og det krever omtrent ingen utprøving. Man har hatt amerikanske presidenter som tilsynelatende har ment at Gud taler til dem som en form for rådgivere (f eks Bush og Carter). Også Norge har hatt ledende politikere som går i enerom for å tale med Gud.

I andre kulturer har man lagt vekt på at kontakt med de guddommelige krefter krever særlige fortolkere. Oraklet i Delfi, presteskapet i romersk religion som skulle tyde fuglers innvoller osv. Det var et budskap der, men det var ikke uten videre gitt hvordan det skulle fortolkes.

Acem-meditasjon dreier seg ikke om religion. Poenget med å meditere er ikke å ta stilling til religiøse spørsmål. Om Gud opp-

trådte som en form for sufflør eller vismann for enkelte politikere slik de selv hevdet, om Koranen nærmest ble diktert til Muhammed som sekretær, er teologiske spørsmål. Skulle man ha behov for å ta stilling til dem, må det skje på religiøse premisser. Men der mennesket forsøker å se innover i sin egen psykologi, gjennom meditasjon eller på andre måter, er disse religiøse modellene eller historiene til liten hjelp. Der inne møter man ikke en stor psykoanalytiker, eller en eldre, flott mann med skjegg slik Gud ofte er avbildet i kunsten, og som sier klare ord til en bare man kommer langt nok inn i sinnet. Man åpner seg for andre dimensjoner, et tåkelandskap der man kan ane konturer, der man etter hvert kan se mer, men der retningen sjelden er klar. For å finne frem til det som til enhver tid er riktig meditasjon, må man stadig prøve seg ut. Det sier ikke et klart, tydelig og høyt klikk, når det stemmer. Og de stemninger man kommer nær når man mediterer, kan kreve lang tids avklaring gjennom dialog med en annen eller i en veiledningsgruppe før man forstår hva som lå i det.

Man kan trekke en parallell til spørsmålet om det går et skille mellom propaganda og kunst. Kunst kan brukes til å lede menneskets tanker i en bestemt retning. Mange kunstnere har tjent politiske eller religiøse formål uten at man av den grunn kan avvise deres verker som kunst. Men det går for mange et skille mellom kunst som stimulerer ens sinn til en utvidelse, og det overtydelige eller påtrengende som mer blir markedsføring eller propaganda. Et bilde eller en skulptur der budskapet dominerer foran alle andre dimensjoner kan ha mistet evnet til å stimulere en til selv å tenke og kjenne etter. Kunsten har alle-

HÅPER HAN FÅR SAGT NOE

En tidligere sentral norsk rikspolitiker og biskop var kjent for flere ting, også gleden ved å høre seg selv tale. To andre politikere snakket sammen om biskopen. Den ene sa: Jeg hører han også går inn på et rom for å være alene og snakke med Gud. – Jeg håper Gud slipper til, sa den andre.

rede trukket sine konklusjoner og forteller en bare hva man skal mene. Det kan minne litt om dem som tømmer religion eller introspeksjon for all reell søken. Det er så tindrende klart hvor man skal at man behøver ikke selv streve for å komme dit. Men fratar man den enkelte den utfordringen det er å finne sin egen vei, gjør man det trolig vanskeligere overhodet å komme noe sted. Det kan være en av grunnene til at det sitter tungt inne for mange å anerkjenne propaganda som kunst selv om utformingen er teknisk god og elegant. Det er ikke noe igjen å fordøye, undre seg over eller å forstå. Man skal bare åpne munnen og svelge, eller lukke opp øynene uten egentlig å se.

I anelsens mangel har mannen med hoven den beste engel, sies det i Henrik Ibsens Peer Gynt. Skråsikre utsagn om hva kunstens og det helliges utfordring representerer kan ha noe av den samme funksjon. Det er ikke noe å overskride. Man kan forbli der man er. ■

Det du ikke så

Det du ikke så
Skal du se hver dag

Du skal se det du skulle ha sett
Det de sa deg at du ikke så

Du skal se det som kunne vært
Hvis du hadde sett

Det som ikke ble, fordi du var blind
Det som spiret, men ikke fikk gro
Det du skapte, fordi du ikke så

Den varmen som ikke er
Det lyset som ikke ble tent
Hender ikke tatt imot

Du skal se og se og se

Smerten skapte du hos andre
Som de nå gjentar for seg selv

Du skal se, du skal se mer
Det tyngste er at du kunne ha sett

Så blind var du ikke
En uvilje lukket øynene
Nei'et var ditt

Tårene, tristheten
kan åpne.
Lyset
er angeren.

II ACEM

HALVORSBØLE kurssenter

Acems kurssted for stressmestring,
selvutvikling og kommunikasjon

Acem kommunikasjonskurs

Arrangeres 1-2 ganger i året

empati
selvinnstikk
endringsforståelse
konflikthåndtering
emosjonell intelligens

For nærmere informasjon:

epost: acem@acem.no

hjemmeside: acem.no

tlf 23 11 87 00

Se også halvorsbole.no

Acems retrettsteder

Halvorsbøle, Norge

Halvorsbøle er Acems retrettsted ved Randsfjorden drøyt en time å kjøre fra Oslo. Etter overtagelsen i 2003 er stedet blitt populært og ettertraktet. Høy standard, rimelige priser, rolige og vakre omgivelser på Jevnaker. Stedet har 73 komfortable rom med sengekapasitet til 110 personer. Velsmakende lakto-vegetabilsk mat.

Lundsholm, Sverige

Herregården Lundsholm ligger naturskjønt til på et nes i innsjøen Mangen 25 km nordøst for Arvika, 200 km fra Oslo. Eiendommen på 144 mål er stille og svært egnet for Acem-meditasjon og rekreasjon. Stedet er oppgradert med et nytt innkvarteringsbygg. Det inneholder også en moderne møtesal. Med 48 rom, hvorav 12 dobbeltrom, har Lundsholm 60 sengeplasser. Lundsholm er omgitt av skog. Her finnes en liten strand. Turmulighetene er mange og varierte. Velsmakende laktovegetabilsk mat.

Foto: Stock.XCHNG

Det rotete lappeteppet

- postmodernistisk famling

Det spiller da ingen rolle hva vi ser, hva vi gjør, hva vi prøver, hva vi mener eller hva vi tenker. Alt er fortolkninger, lyder vulgærversjonen av det postmodernistiske refreng. Ingen fortolkning har forrang fremfor noen annen. Du leter forgjeves etter en mening eller en retning. Den finnes ikke. Ingenting er mer verdt å se enn noe annet. Dermed er det knapt et poeng å se i det hele tatt. – Peer Gynt er en fortropp til den ekstreme postmodernisme. Løken skrelles. Det er ingenting der, ingen kjerne, intet som egentlig er verdt noe.

Livet er ikke som et teaterstykke, en bok eller en film, sier postmodernistene. Slike historier er kunstige. Realistisk teater er urealis-

tisk. Forfatterne luller oss inn i en illusjon om at tilværelsen har sammenheng, at alle tar del i en større helhet og inngår i en form for handling. I et teaterstykke er det gjerne en hovedperson, en storyline, en akse. Personene tar del i noe. Ikke alle er hovedpersoner, men selv birollene og de mest anonyme statister har en mening.

Virkeligheten er mer som et kollektivt broderi, der de fleste holder på for seg selv, og ofte bare roter til for de andre. Ingenting henger sammen, det er intet mønster, av og til støter vi borti hverandre, men så klusser vi igjen til for oss og andre, ukoordinert og alene. Vi dør ikke når vi er klare til det. Vi dør når vi dør. Alt er menneskeskapt. Alt er subjektivt.

” I den gode tekst er også, som i kunsten om enn på et annet nivå, en stemme. Det er noen der som sier noe, en som har sett og formidler.

En objektiv virkelighet avspeiles ikke gjennom menneskets frembringelser. Vi kan slå hverandre i hodet med våre tolkninger. Men ingen har mer enn det – tolkninger, subjektivitet, aldri sannhet.

Men hvis alt er like relativt, subjektivt og tilfeldig, hvorfor da argumentere for noe som helst? Hvorfor ikke bare legge seg ned og sove? Ingen er selvfølgelig postmodernist på den måten. Men karikert kan en del av deres visjoner ende i den type ekstreme standpunkter. Veien fra postmodernisme til absurd teater er kort. Bortsett fra gleden ved å høre sin egen stemme, synes det til slutt å være lite igjen å argumentere for. Postmodernistene følte selv at de hadde noe verdifullt å tilføre. For dem er deres eget budskap paradoksalt nok både sant og viktig: At intet egentlig er viktig eller sant, at ingen skrift, intet postulat og ingen person kan opphøyes til en posisjon med absolutt autoritet! Men det representerer nesten en selvmotsigelse å forsøke å overbevise verden om at en postmodernistisk holdning er riktig.

Den postmodernistiske synkverving er at man kunne slippe å søke, ikke prøve å se siden det ikke er noe å se etter. Muslimene behøvde ikke bekymre seg om å glemme. I den postmodernistiske verden er det ikke egentlig noe fundamentalt det er viktig å huske på.

DEN SUBJEKTIVE OVERSKRIDELSE

Meditasjon bringer en i kontakt med sinnets indre strømmer. De skifter, de kan aldri holdes helt fast, de er ikke entydige. Men de har en form for rytme, en bevegelse. De representerer et ståsted. På en måte kan noe der inne være mindre omskiftelig enn mye annet. Det er subjektivt, men ikke relativt; det er omskiftelig,

men ikke retningsløst; det er flertydig, men ikke meningsløst. Det kan ikke holdes fast, men man kan nærme seg det; det kan rommes, det kan tale til en, det kan berike. En god meditasjon, en åpning til sinnets understrømmer, kan ikke endelig defineres eller beskrives. Den virker heller ikke som et minne, men som en bevegelse eller åpning i ens sinn.

Kunsterfaringen har en del felles med den meditative strøm. Heller ikke møtet med kunsten avsluttes i en indre forstand. Har kunsten berørt en streng i oss, skapt en åpning, er den der også når bildet ikke lenger er foran oss. Derfor fortsetter tolkningen av de store verker som allerede er sett på og diskutert av et utall kritikere. Det er så mange måter å nærme seg et verk på, så mange innfallsvinkler til forståelse, så mange stemninger og assosiasjoner det kan utløse. Men det betyr ikke at det er betydningsløst hva man sier. Forståelsen hjelpes videre. Det er en eller annen kjerne der som diskusjonen dreier seg om. Det er ikke entydig hva man ser, men det er noe der man individuelt og kollektivt kan hjelpes til å se bedre.

Det er ikke mulig å oppstille allmenngyldige kriterier for god kunst, sier som en av mange, E H Gombrich, forfatteren av verdens mest solgte bok om kunst – *The Story of Art* – syv millioner eks solgt! Men Gombrich antar at kunstnere arbeider ut fra en idé eller visjon og frem mot et punkt der produktet på et eller annet vis stemmer, det kjennes riktig i forhold til hva de søkte: ”As there are no rules to tell us when a picture or statue is right it is usually impossible to explain in words exactly why we feel that it is a great work of art.” Likevel, det er slik vi føler det. Det er forskjeller, og de er ikke bare subjektive.

Mange hverdagserfaringer bekrefter at den postmodernistiske relativisering ikke stemmer. - I et moderne utdannessystem må de fleste videregående studenter skrive selvstendige oppgaver. Hvordan skal jeg skrive en god oppgave, spørres ofte. Det er mange maler eller modeller. En retningslinje er å ha en innledning, et midtparti og en avslutning. Men det er mange andre oppskrifter. Innen de fleste fag finnes det bøker med modelldisposisjoner og momentlister for gode oppgaver. - Et overordnet perspektiv kunne være at det å skrive er å ta andre menneskers tid. Det ligner det å ta ordet i en forsamling. Da skal du ha noe å si. Det skal du også ha når du skriver. Du kan følge så mange maler du vil. Men en skriftlig fremstilling blir aldri god hvis den ikke har noe den vil uttrykke. Og noe er godt, og noe er dårlig. Forsamlinger og sensorer merker forskjell selv om de kan ha vanskelig for å angi helt klare kriterier.

Vis meg hvordan, sies ofte. Hva er oppskriften? Men det er ingen slavisk oppskrift på det som er godt. Det må være noe man selv tilfører, en eller annen overskridelse av det som allerede er. Å forstå hvordan man skal komme til den vellykte fremstilling, er en individuell utfordring. Det kvalitative, det som fanger andre, ligger også i et subjektivt element av en annerledes eller original måte å si noe på. Tilgang til ens egen subjektivitet og åpning for sinnets bevegelse kan være en hjelp. En god skriftlig tekst har noe av det samme ved seg som en dommer en gang sa om pornografi: Det kan være vanskelig å beskrive eller definere. Men du vet hva det er når du ser det. En større eller mindre del av en forsamling vet når den som snakker, har noe å si. Da lytter man. Motsatt

når det er poengløst. Da distraheres man og blir fjern. Mange merker også lett forskjell på en god og en dårlig tekst. Den ene fanger, den andre gjør det ikke. I den gode tekst er også, som i kunsten om enn på et annet nivå, en stemme. Det er noen der som sier noe, en som har sett og formidler.

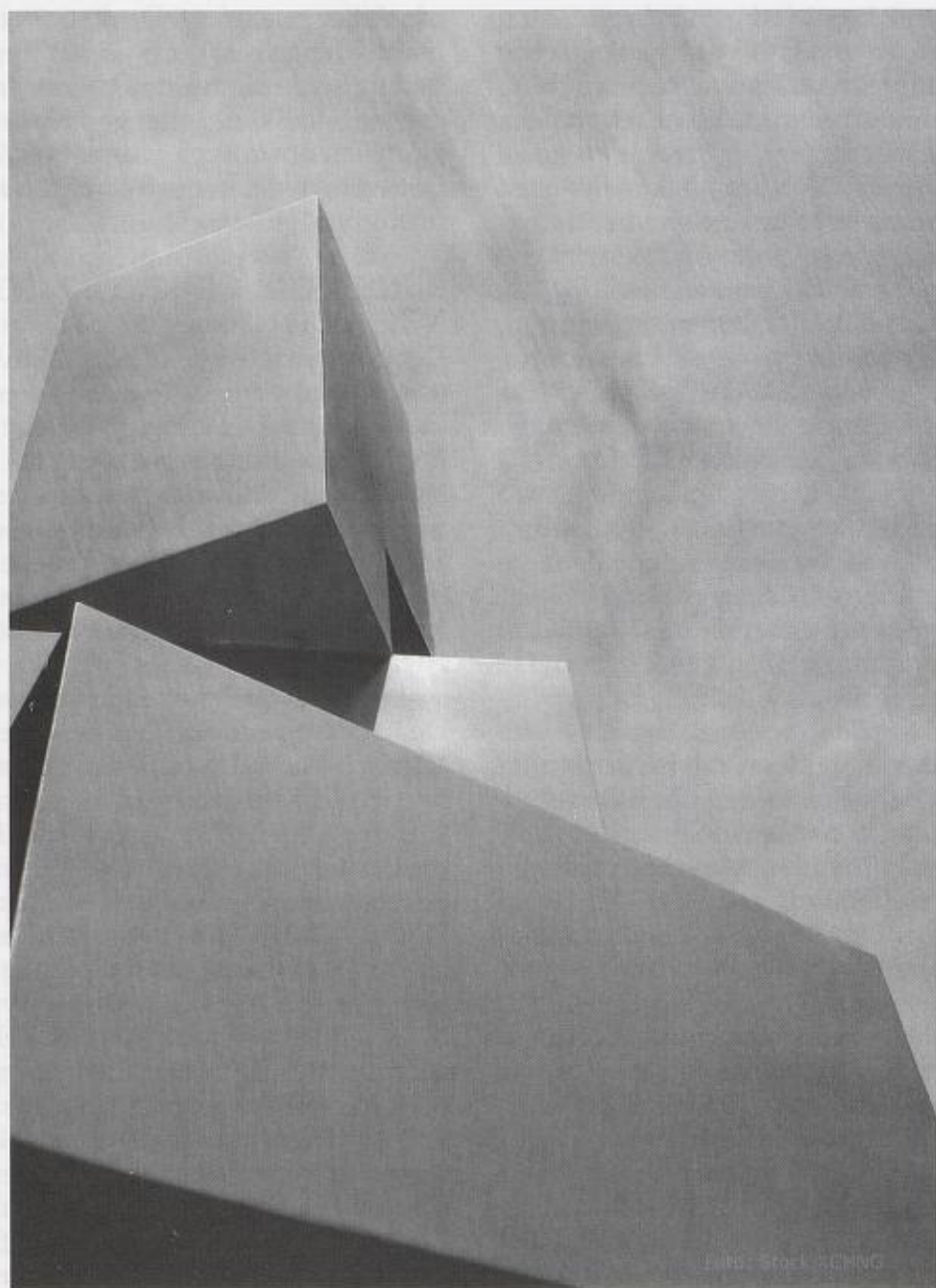
KUNSTVERK OG KRITIKK SOM HAR NOE Å SI

Det postmodernistiske perspektiv er paradoksalt. Postmodernismen startet med litteratur- og kunstkritikk. Det er også riktig at hver enkelt opplever et litterært eller et annet kunstverk på sin måte. Ingen kan monopolisere en bestemt fortolkning. Det er heller intet absolutt referansepunkt for hva som er en riktig eller gal kritikk, på samme måte som det ikke er absolutte kriterier for å si at enkelte kunstverk er bedre enn andre.

Likevel: Enkelte kunstverk blir stående. De hadde og har noe å si. De viste seg å kunne tale og bli hørt. De traff noe. De fanget opp noe av virkeligheten og hjalp samtidig og ettertid til å se den klarere. Det var noe der. Det samme gjelder kunstkritikker. Enkelte kritikeres vurderinger siteres ofte. De så og hentet frem noe i kunstverket som andre erfarte verdifullt. De gjorde verkets røst mer tydelig og hjalp dem som forsøkte å se verket til å utdype erfaringen.

Noen kritikere fremstår i ettertid som nærmest latterlige eller reaksjonære. De feilbedømte nye retninger innen kunsten, lik de kunstkritikere som på 1800-tallet latterliggjorde impresjonismen som overfladiske impulshandlinger. Betegnelsen impresjonisme stammer nettopp fra en slik insisterende og arrogant kunstkritiker: Det er jo bare et inntrykk – en

” I den gode tekst er også, som i kunsten om end på et andet nivå, en stemme. Det er noen der som sier noe, en som har sett og formidler.

impression! Kritikerne tok så ettertrykkelig feil i forhold til ettertidens dom at kunstkritikk som fag led skade. Den helt feilslåtte vurderingen av impresjonismen kan ha bidratt til en relativisering av kunstforståelse: Alt kan være like bra, og alle kan ta feil uten hensyn til bakgrunn og kvalifikasjoner.

Forskjellige tider har hatt ulikt syn på kunst. I lange perioder har kunstnerens oppgave vært å gjenta og etterape det som tidligere var skapt. Egypterne ønsket ikke fornyende kunst. Deres ideal var å gjengi det som tidligere var frembrakt. Det som skulle sies, var allerede uttrykt. Andre av oldtidens kulturer hadde tilsvarende oppfatninger. Men stillet overfor store kunstverk fra den tiden, ser man at kunstnerne klarte å fange noe levende. Det levende som liv kan aldri kopieres. Det må fanges av en som har evnen til å formidle det. I moderne tid har kravet også vært at kunstnerne skal bryte med hevdvunne former. De skal ikke bare fange et levende øyeblikk gjennom sin kunst. De skal også stadig vekke være i brytning med dens premisser. Kunst skal være en historie som føres videre. Men den kunsten som har noe å tilføre også senere tider, vil gjennomgående gi dem som møter den, en følelse av å stilles overfor et liv, et øyeblikk, et landskap eller en person som er nær i det levende liv de var en del av.

Tilsvarende gjelder den meditative handling. Man kan ikke meditere mekanisk, ikke bare huske en instruks. Man må være oppmerksom overfor det som skjer i sinnet og tilpasse sin handling til det. Utøveren må bruke sin sensitivitet til å fange den måte å meditere som best samsvarer med sinnets skiftende og spontane prosesser. Riktig og galt kan være

firkantede uttrykk, og til dels like lite treffende i beskrivelsen av meditasjon som kunst. Men en meditasjonshandling kan være mer eller mindre åpnende, hensiktsmessig eller i stand til å fange opp det som er. Lik kunst kan den meditative handling dreie seg om å se, møte og respondere på det som lever.

Å SE DET LEVENDE

En litteraturkritiker sa om stor litteratur at den tillater oss å leve og erfare mer enn bare der vi er. Vi kan være steder vi ellers ikke hadde vært. I dag tales det om en virtuell verden. Men mennesket har til mange tider kunnet tre inn i litterære og kunstneriske univers som utvider det man ellers kan se rundt seg. Et godt kunstverk kan gjøre at noe hos oss åpner seg mer. Kunstneren tydeliggjør noe vi ellers ikke hadde tilgang på og kanskje ikke hadde sluppet til.

Kunst og meditasjon kan dreie seg om en eksistensiell ekspansjon. I et slikt perspektiv ligger det en forståelse av livet som noe som kan virkeliggjøres, av det å leve som en konstant mulighet, en utfordring til en åpning. Meditasjon kan hjelpe en til å innstille seg på en lengsel i en selv der noen handlinger hjelper, mens andre mer hemmer. Den bevissthet som gjøres mer sensitiv gjennom meditasjon for hvilke handlinger som fører frem, kan også hjelpe en utenfor meditasjon. Den bevissthet som ser i meditasjon, kan også se i hverdagen. Det kan muligens gjøre det litt lettere å velge handlinger som åpner. Tilsvarende kan det liv man hjelpes til å se gjennom kunsten, kanskje bidra til at man erfarer flere nyanser i den tilværelse man ellers er en del av.

Lappeteppet er ikke så rotete. Vi famler til dels hver for oss. Men vi leter etter noe

“Vi famler til dels hver for oss. Men vi leter etter noe av det samme: en åpning, selv om hver enkelt må finne sin.....en subjektiv søken der det også er fellestrekk.

av det samme: en åpning, selv om hver enkelt må finne sin. Det dreier seg om en subjektivitet, men om en subjektiv søken der det også er fellestrekk. Det er en famling der man kan hjelpe hverandre til å se og til å rote videre. Andres forståelse av meditasjon kan bidra til ens egen. På samme måte som det en person ser med evne til å fange det i ord eller bilde, kan stimulere andre til å gripe noe av det samme. I grupper med veiledning i meditasjon og reflekterende kommunikasjon blir dette fellesskapet om leting tydelig. Det er på forhånd intet gitt svar. Ingen vet hvorfor den ene ble opphengt i den andres reaksjon. Men nøster man sammen, kan man finne frem til de livserfaringer som formet de reaksjonsmønstre som slo gjennom i situasjonen.

Hver for seg leter man til dels i blinde. Men søker man sammen, driver man en form for eksistensiell manngard, dukker det alltid opp mer – for gruppen og for den enkelte. Hver for seg kan det hele forbli som et lappeteppe. Men trekkes mange nok perspektiver inn, forsøker vi hver for oss å se og dele det vi ser, er det mulig å forstå mer. Det blir som om flere lyspærer settes sammen og forsterker hverandre i et ellers dunkelt rom. Derfor skjer så meget av Acems eksistensielle utforskningsarbeid i gruppe. Det som for den enkelte er et lappeteppe, kan for gruppen, og dermed også for deltagerne, ta form av et mønster.

Var alt klart, var tilværelsen entydig, da ville det heller ikke være noe å oppdage, ikke noe å søke etter. At det tilsynelatende dreier seg om et lappeteppe, gjør at mennesket kan lete etter sitt eget svar. I lappeteppet ligger en fellesmenneskelig utfordring. Å fødes inn i dette uoversiktlige, å bli formet på måter man

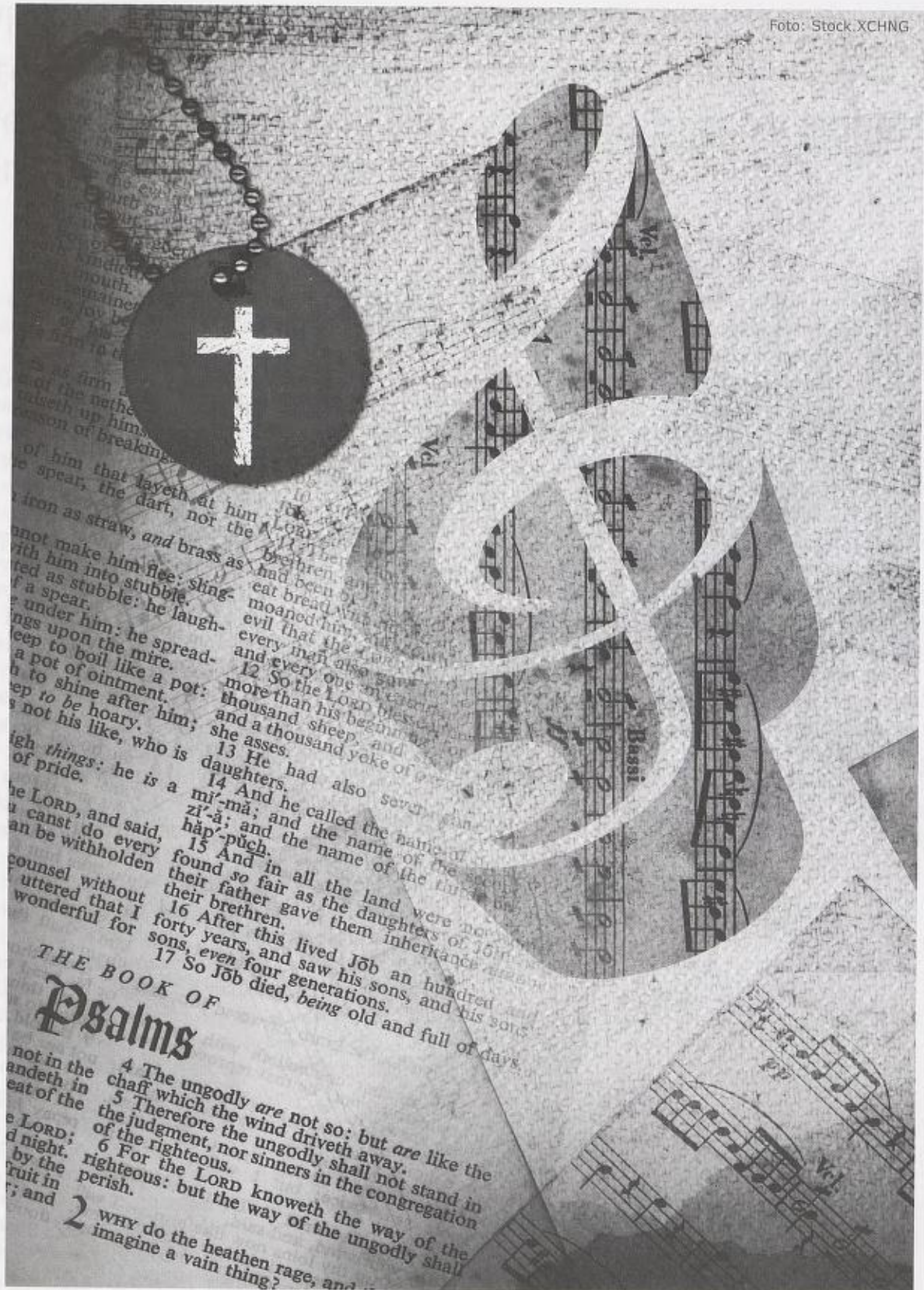
ikke forstår, å være del av sammenhenger man ikke overskuer, gjør søkingen viktig. Utfordringen må oppleves individuelt, men retning på svarene finner man lettest i fellesskap. En del av sementen i det fellesskapet er at vi nettopp befinner oss på et lappeteppe. Tar vi det inn over oss, behøver ikke svaret være postmodernistisk absurditet, relativisme eller svartmaling. Svaret kan da ligge i metoder for å søke. Det kan være introspeksjon gjennom meditasjon eller reflekterende kommunikasjon. Man kan finne inspirasjon i kunst som en kollektiv historie skapt og opplevet av utallige individer. Den forteller om en flere tusenårig søken etter svar, retning, klarhet. Kunsten har sprunget frem siden hulemaleriene, stenfigurer og rituelle plasser. Dens gnist har alltid vært der. Vi har alltid lett, søkt, villet uttrykke det liv vi er en del av, men aldri fullt ut forstår. ■

Noe ser

Noe i deg ser
Ser deg
Ser din streven

Det i deg som ser,
strever ikke.
Det har ro
Fra strevet
som det ser.

Å gå
herfra
er lettere
når det sees

THE BOOK OF
Psalms

4 The ungodly are not so: but are like the chaff which the wind driveth away.
 5 Therefore the ungodly shall not stand in the judgment, nor sinners in the congregation of the righteous.
 6 For the LORD knoweth the way of the righteous: but the way of the ungodly shall perish.

2 WHY do the heathen rage, and imagine a vain thing?

Det farlige bildet

Bilder av Gud og det hellige er et paradoksalt tema. Hvordan forestille seg noe om det som ikke lar seg erfare med våre vanlige sanser innenfor en tredimensjonal verden? På den annen side: Mennesket tenker i bilder. Hvordan skal man kunne tenke om det hellige hvis man ikke skal tillate sinnets bilder å være der? Hvorfor er det mer farlig med de ytre bilder enn de indre? Selv om Gud ikke lar seg avbilde, kan kunstnere forsøke å uttrykke den fromhet og hengivenhet troende føler.

Religiøse bilder kan bære i seg en streben, spenning eller selvmotsigelse. Kunstneren forsøker å favne en annen dimensjon. Bildet skal si noe om det billedløse. Former skal

avspeile noe formløst. Noe ikke materielt skal gis en plass i en konkret verden.

Man møter neppe Gud som en del av en fysisk verden. Men mennesket har ikke mer enn sin kropp og sin bevissthet. Og sinnet forestiller seg noe om det den streber mot. Man kan slå i stykker ytre bilder av Gud. Men hva gjør man med de indre? Og hva er forskjellen mellom de indre bilder alle har, og de ytre bilder som uttrykker kunstnernes indre forestillinger?

Disse spørsmål berører en strid som aldri ser ut til å ta slutt. Hva det hellige enn er, det er i den fenomenelle verden tvetydig. Og hva mennesket kan gjøre for å nærme seg det, synes ikke å ha et allmenngyldig klart svar.

”Men også i Europa ble et utall kunstverk knust.....Kunsthistorisk var det helligbrøde, men det skjedde som så mye annen kunstvandalisme i det helliges navn.

Men mange har hatt klare og intense svar om det som sett fra vår verden kanskje dypere sett må fortone seg tvetydig. Det kan være en psykologisk kompenserende sammenheng mellom temaets dunkelhet og den klarhet og intensitet en del omtaler det med. Kanskje har en del valgt å unngå usikkerheten i egne standpunkter ved å velge seg overtydelige konklusjoner. I stedet for å slippe til tvilen rundt sin egen konklusjon, har man heller bekjempet dem som hadde en annen. Det er ikke merkelig at man har vært uforsonlig uenig. Dreper man dem som tviler, kan man kanskje håpe å kvele tvilen også hos seg selv.

DEN EVIGE IKONOKLASME-STRID

Muslimenes raseri mot karikaturene av Muhammed har skaket verden. Men det er bare nok en gang at mennesker drepes i kampen om bilder. Parallellen er ikke fullgod. Men man behøver ikke gå lenger enn til norgeshistorien for å finne eksempler på at bilder og statuer har vært slått til biter der man mente at de avbildet feil Gud. Olav den hellige latterliggjorde og knuste Dale-Gudbrands figur med den norrøne gud Tor.

Kristendommen har vært splittet i sitt syn på bilder, selv om et av budene til Moses var: Du skal ikke lage bilder av meg. Resonnementet er logisk nok: Gud er allmechtig og evig. Ethvert forsøk på å avbilde ham, er å begrense ham og gjøre ham til en del av en fenomenell, forbundet og tidsbundet verden. Det er blasfemi og stormannsgalskap å gi inntrykk av at man kan tegne, male eller lage skulpturer av det som er formløst, tidløst, evig og alles-tedsværende. Gud er usynlig og allmechtig. - Tar man den forståelsen av Gud på alvor og vil

være konsekvent, blir det nærmest gudsfornektelse å ville lage et bilde av ham. Middelalderens ikonoklasme-strid var en kamp om bildet. Den raste i kirken i øst. Men også i Europa ble et utall kunstverk knust, ikke minst av protestanter som bante seg vei inn i katolske kirker og hugget løs og brant de krenkende avbildninger av det hellige. Kunsthistorisk var det helligbrøde, men det skjedde som så mye annen kunstvandalisme i det helliges navn.

Ett er å si at Gud ikke manifesterer seg fysisk i verden og heller ikke kan gjenskapes fysisk. Gud er det andre. Men mennesket kan bare nærme seg Gud gjennom bevisstheten og noe i den må kultiveres for å være mottagelig. Hvis Gud er ubevegelig og upåvirkelig, hvilken skade kan da et fattig forsøk på å avbilde ham gjøre? Hvordan skulle mennesket i det hele tatt kunne endre noe ved Gud? Og hvis Gud er uendelig, usynlig, ufattelig – hvorfor da forsøke å tenke noe om ham i det hele tatt. Bare å åpne munnen eller slippe til tanken blir galt.

På disse spørsmål er det intet endelig svar. Men noen er så sikre på at de har rett, at de ikke viker tilbake for å ødelegge og drepe. Det er ikke få museer man kunne fylle med de skatter som er destruert av billedhatterne – og ikke få massegraver man kunne trenge for dem som stod i veien. Den katolske kirke har uttalt at lyset er hellig. Lyset kan fremstilles figurativt som en sol. Men det er mer lyskilden. Selve lyset er i sin essens ikke figurativt. Men om lyset i seg selv er formløst, kan ikke en kunstner fremstille lys uten noen som helst form. Formen kan altså vise en vei mot det formløse, og bilder av det hellige kan minne sinnet og mennesket om det.

Enkelte meditasjonsformer bruker bilder

TA IKKE VÅRE IKONER!

Bilder kan vekke så mange impulser. De kan stimulere frykt, nysgjerrighet, lyst, motvilje – men også meditative strenger. De klassiske religiøse bilder, ikonene, som særlig har vært dyrket i det bysantiske rike og i den kristne ortodokse kirke kan ha en meditativ virkning. For en som mediterer, kan visse ikoner vekke en meditativ gjenklang hvis man gir bildet tid til å virke på en. Enkelte russiske museer har store ikoner som for noen kan ha den virkningen. Effekten er der selvfølgelig også for andre som ikke mediterer. Men den som mediterer, har erfaringer man kan sammenligne ikonets virkning med. Man kjenner igjen den forsøkende overskridelse når den er der.

Den østromerske keiser Leo III utløste den såkalte ikonoklasmestriden da han beordret ødeleggelse av religiøse bilder i klostrene. De bildene fylte en viktig meditativ funksjon for munkene. Dekretet om å knuse bildene utløste en rasende masseprotest i klostre fra Sinai fjellet til halvøya Athos. Det var som å ta fra noen en meditativ metode eller et annet virkemiddel til å nærme seg det munkene selv opplevde som et hellig vindu i bevisstheten. For Leo III var det avgudsdyrkelse og brudd på budet om ikke å gjøre bilder av Gud. For munkene var ikonene en hjelp til å fullbyrde et kall til å være nærmere en hellig tilstedeværelse.

”En europeisk kunstner tegnet kveg i Afrika. Da han skulle reise og pakket bildene, ble den lokale befolkning bekymret. Hvis du tar dem med deg, hva skal vi da leve av?

som meditasjonsobjekt. Acem-meditasjon er billedløs. Det er også det vanlige blant andre meditasjonsformer. Et billedløst meditasjonsobjekt binder sinnet mindre. I Acem-meditasjon brukes en lyd, så formen på meditasjonsobjektet er lydlig. Men lyden er semantisk innholdsløs og fanger derfor sinnet mindre til noe forhåndsbestemt. Mye i sinnet har ikke et endelig uttrykk. Underliggende impulser kan finne en form, men manifestasjonene skifter. Og et eller annet sted dreier ikke meditasjon og spontantaktivitet seg om det formbundne. Å skape en åpning mot det ikke-fenomenelle forutsetter at selve meditasjonsaktiviteten ikke bindes til en på forhånd gitt form. Den skal være fri til å slippe inn det som til enhver tid er der.

Men at meditasjonsformen er billedløs, innebærer ikke et standpunkt til det å avbilde det man et eller annet sted der inne kan åpne seg for, også gjennom meditasjon.

BILDER ER VIRKELIGHET

En europeisk kunstner tegnet kveg i Afrika. Da han skulle reise og pakket bildene, ble den lokale befolkning bekymret. Hvis du tar dem med deg, hva skal vi da leve av?

Vestlige, velutdannede mennesker kan le av slikt. Det er primitivt å forveksle bilde og virkeligheten.

Du kan igjen teste deg selv: Vær alene i et rom slik at ingen andre kan se deg og evt misforstå motivet bak handlingen. Ta så et fotografi av en du er glad og stikk ut øynene. Det kjennes ikke riktig. På en eller annen måte er det uklart – også for oss velutdannede og moderne mennesker - hvor bildet slutter og verden begynner.

Ingen har tall på det antall mennesker

som er drept i kampen om bildet. Man spøker ikke ved hjelp av bilder, man tegner ikke karikaturer, og man fremstiller ikke billedlig det som skal få være i fred for det menneskeskapte. Muslimer har vært villige til å drepe i kampen om bildet. Men det har også kristne gjort – i tusenvis.

Et av mange bisarre eksempler på kampen mot bildet er den 25 år gamle kanadiske suffragetten Mary Richardson som i 1914 fysisk angrep og stakk åtte ganger i Velasquez' mesterverk *The Toilet of Venus* i The National Gallery i London. Richardson var sint på menns undertrykkelse av kvinner og ville ødelegge noe menn likte å se på – og da var den erotiske kroppen til en annen kvinne målet. Mannlige dommere ila den kanadiske kvinnesaksforkjemperen seks måneder for hærverket. Omtrent samtidig angrep andre suffragetter lignende bilder i London. National Gallery gikk til det preventive tiltak å forby kvinner adgang en tid etter angrepet.

TALIBAN I BARNIYAN

Taliban har gjort seg beryktet for mye: Forhistorisk og middelaldersk lemlestelsesjustis, brutal kvinneundertrykkelse, selvmordsbombere og terror. Taliban skrev også sitt navn inn i historien da de i 2001 sprengte i stykker de 55 meter høye Buddha-figurene som var hugget ut i fjellet i Barniyan i Afghanistan. Dette hærverket krenker ikke enkeltmennesker direkte. Tapet av dette unike kunstverket smerter likevel på sin egenartede måte. Det figurene hadde å si, den glede, beundring og hengivenhet de vekket, er borte for alltid. Det sies at de afghanske myndigheter planlegger å gjenskape dem. Men kopier er ikke originaler, og gjenreis-

“Det er blitt stadig tydeligere at bildet ikke lar seg forby i fotografiets, filmens, fjernsynets og dataskjermens tidsalder. Det blir nesten som å forby sin samtid!

Velasquez' mesterverk *The Toilet of Venus* ble for mye kvinneundertrykkende mannslyst for suffragetten Mary Richardson. I 1914 stakk hun i det åtte ganger - en handling som på en måte også kunne symbolisere menns lyster i forhold til bildet - uten at det er sannsynlig at Richardson selv så dette paradokset.

"En europeisk kunstner tegnet kveg i Afrika. Da han skulle reise og pakket bildene, ble den lokale befolkning bekymret. Hvis du tar dem med deg, hva skal vi da leve av?"

ningen er fånyttet hvis Taliban kommer tilbake.

Å bli for opphengt i tapet av disse figurene til Talibans hensynsløshet, er på et vis mot Buddhas ånd. Et sentralt buddhistisk budskap er at alt er forgjengelig, forvitrer, blir borte. Å binde seg til det som er i verden, er å gjøre seg selv sårbar for smerte. Men mennesket er i verden. Tap av store kunstverk er å miste en kilde til berikelse.

Taliban er verken de første eller siste. Kunstens historie er også en beretning om kampen om bildet. Islam og jødedommen har ikke bare til dels et felles opphav. De har også store likheter i sitt syn på bildet. Det hellige er formløst. Å forsøke å avbilde det er galt. I synagoger og moskéer er det ikke bilder. Retninger innenfor islam har gått lengst i å forby alle forsøk på å avbilde det helliges manifestasjoner. Enhver avbildning av Allah vil begrense ham og være gudsbespottelse. Det er også blasfemi å tegne profeten Muhammed. Han var hellig. Ingen kunstner kan yte Muhammeds hellighet rettferdighet. Dekorasjonen i moskéer skal være tekst fra Koranen som er den direkte overleverte hellige skrift.

BILDER I MODERNE ISLAM

Islam er en nesten 1 400 år gammel verdensreligion med 1,2 millioner troende eller 20 % av verdens befolkning. Lik andre store religioner er islam delt i mange retninger. Om bilder er det et utall oppfatninger. Med fremvekst i islam av moderne billedteknologi, fotografi og film, har tradisjonelle oppfatninger kommet under sterkt press.

I boken *Bilder und Bilderverbot im Islam* (2007) diskuterer professor i islamsk kulturhistorie Silvia Naef spørsmålet om et billedforbud

i islam. Hennes oppsummering er at et generelt billedforbud ikke finnes. I Koranen er det ikke mulig å finne eksplisitte forbud mot bilder. Men enkelte steder er det tekster som er negative til avgudsdyrkelse gjennom skulpturer og bilder.

Imidlertid har det tradisjonelt i islam vært en oppfatning at bilder (og hunder) er urene og derfor ikke skal forekomme steder der man skal be eller utføre religiøse handlinger. Bilder ble også tidligere ansett å representere en form for luksus som kunne føre troende vekk fra et rent liv. Opprinnelig var det en skepsis til alle bilder som fremstilte levende vesener – mennesker og dyr. Da konkurrerte kunstneren med Gud om skaperakten. Bilder er en meget fremtredende del av hverdagen også i de fleste muslimske land. Men særlig innen det ortodokse Saudi-Arabia er det fortsatt en sterkt restriktiv holdning til bilder. Så sent som i en fatwa-samling (tolkninger av skriftlære) fra 1988 ble fotografering ansett syndig unntatt der det var nødvendig (f.eks. i identifikasjonspapirer og – av uviss grunn – på pengesedler). Det var også et forbehold som går igjen i Islams vurdering av fotografi. Så lenge fotografen ikke tilfører noe, så fremt fotografiet er lik et speilbilde, er ikke bildet et menneskelig forsøk på å skape noe levende. Dermed godtas speilbildefotografier. Men selv de ortodokse har vært tvunget til nye kompromisser. Det er blitt stadig tydeligere at bildet ikke lar forby i fotografiets, filmens, fjernsynets og dataskjermens tidsalder. Det blir nesten som å forby sin samtid! I ingen tidsalder har mennesket vært omgitt av en slik konsentrasjon av bilder, en intens fortetning av visuelle meldinger. Mange uttalelser fra lærde muslimer viser at man har forstått det. Tradisjonelt har islam vært mer negative til

”Det er blitt stadig tydeligere at bildet ikke lar seg forby i fotografiets, filmens, fjernsynets og dataskjermens tidsalder. Det blir nesten som å forby sin samtid!

tredimensjonal kunst – skulpturer – enn til todimensjonale bilder. Men gjennom århundrene og helt opp til vår tid har det vært en grense mot dukker for småpiker. En av Muhammeds hustruer var med sine ni år svært ung – langt under vestlige lands lavalder – Muhammed er tillagt uttalelser om at hans purunge hustru måtte kunne få ta ut barnets sider av seg selv og leke med dukker. I nyere tid har atskillig energi i mer ortodokse kretser gått med til å fastsette grensene for Barbie-dukkes klesdrakt. I 1994 hadde man i Kuwait et Barbie-dukke forbud, og i 2003 et forbud mot salg av Barbie-dukker i Saudi-Arabia. Men det var mindre utslag av et billed- eller skulpturforbud og mer et forsøk på å stanse den vestlige dekadens denne dukken symboliserte. Forbudet skal heller ikke ha vært spesielt vellykket selv om enkelte foreldre skal ha fått problemer i den saudiarabiske tollens. Også religiøs lovgivning kan slite med forskjellen mellom jus på papiret og jus i praksis når lovgiveren forsvinner for langt vekk fra folks virkelighet.

Tilsvarende er Irans håndtering av fotografi og kunst ikke preget av generelt billedforbud, men et forsøk på å holde tilbake negativ innflytelse fra vestlig kultur. Ministeriet for kultur og islamsk dannelselse utøver en sensur som er særlig påpasselig med fremstillingen av forholdet mellom menn og kvinner på film og bilde. Kvinner må ikke pynte seg for meget, berøring mellom menn og kvinner skal ikke forekomme osv. Dermed taler man ikke lenger om et forsøk på å hindre at menneskets bilder konkurrerer med Gud om å fremstille noe levende. Det er mer velkjent religiøs ortodoksi, også fra vestlig puritansk sammenheng, der kjønn, lyst og det kvinnelige er farlig.

Siden 1300-tallet har det innenfor islam forekommet bilder av Muhammed – om enn ikke mange. Men Silvia Naef skriver at det ikke har vært mulig å finne karikaturtegninger av profeten som er laget av muslimer. At karikaturtegninger av Muhammed representerer grov blasfemi ser det ut til å være enighet om innen den muslimske verden selv om det ellers ikke er holdepunkter for å påstå at det forekommer et generelt billedforbud. Talibans ødeleggelse av Buddha-statuen i Afghanistan avspeiler at Taliban er en ekstrem gruppering innenfor islam, og ikke at muslimer generelt er potensielle vandaler av andre religioners religiøse symboler.

HOLOCAUST OG BILDENVERBOT

Etter Holocaust var det også lenge blant mange jøder et billedforbud (“Bilderverbot”). Lidelsene nazistene hadde utsatt det jødiske folk for, var så unike at enhver avbildning ville trivialisere. Steven Spielbergs film Schindlers liste har blitt utsatt for denne type kritikk: Han river ned Holocaust som en absolutt og unik hendelse. Man skal ikke nærme seg Holocaust med et filmkamera, men slå ring rundt minnene og la dem være innhyllet av flammer av smerte. Men det opprinnelige Bilderverbot om Holocaust synes ikke lenger å stå sterkt. Skal det ikke skje igjen, må erfaringen forsøkes formidlet.

Ett er de tradisjonelle fotografiene etterkrigstiden har vært fulle av for å understreke avstandtagen til myrderiene av jødene. Disse bildene bekrefter inntrykket av en konstellasjon der ondskap sto mot de uskyldige: forskremte mennesker som pakkes inn på overfylte togvogner, haugene av utsultede lik som ryd-

Slik ser en muslimsk korrekt antrukket Barbie-dukke ut.

des med bulldosere, vakter med stygge ansikter.

Men enkelte bilder fra Holocaust er mer problematiske. Et kjent bilde viser en naken og vakker ung jødisk kvinne. Hun er øyensynlig nettopp gasset i hjel. For mange menn vil skikkelsen virke erotisk. Seksuell lyst er en vanskelig reaksjon på fotografiet av en person, kanskje en mor, som nettopp har kjempet i smerte med de siste rester av liv mot giftgassen. Det er ikke vanskelig å forstå behovet for å sensurere den type bilder. Samtidig minner bildet også om at det var liv man tok, mennesker med mer seksualitet, med flere møter å ta del i, med kraft som plutselig ble kvalt, en flamme som

ble slukket. I mange bilder fra slagmarker er de døde allerede blitt en form for avfall. De er klart døde, forskjellige fra oss. Det upassende er at de ikke er begravd eller vel forvart i body bags. Kvinnen fra Auschwitz er til dels en sovende kvinne en mann kunne ha sex med når hun våknet - uten at man dermed kan stemples som nekrofil.

AUSCHWITZ – EN DEILIG ARBEIDSPASS

Et annet utfordrende og uventet bilde fra Auschwitz gikk verden over for et par år siden. Ikke langt fra Auschwitz, oppe i noen åser med vakker utsikt, hadde SS-vaktene sitt rekreasjonssted – "bedriftshytte". Fotografiene viser

ET VIRKELIG FARLIG BILDE

Enkelte bilder er groteske – og farlige. Et slikt bilde ble vist på CNN.com 18. mars 2010. Nitten år gamle afghanske Bibi Aisha var giftet bort til en mann som ga blaffen i henne, hun ble grovt undertrykket av svigerfamilien, stakk av, ble fanget, ektemannen skar av henne nese og øre og lot henne ligge for å dø. Alt i ærens og religionens navn – kanskje iblandet den personlige gleden ved å tilfredsstille en aldri så liten sadistisk eller psykopatisk streng. Selv i en verden overøst med fotografier om råhet, gjør dette bildet inntrykk. I sin sjokkerte konfrontasjon med en hensynsløshet man bare har lest om, er det skadelig: for Taliban og for islams holdning til kvinner og mannens rolle. Det er liten grunn til å tro at Taliban ikke ville ha straffet med livet dem som skulle vise frem slike fotografier.

Man kan selvfølgelig ikke hevde at islam uten videre rettferdiggjør slike handlinger. Men veien fra den avskårne nesen til de bortkuttete klitoriser og den religiøst begrunnede kjønnslemlestelse er for kort.

Bilder kan være farlige for dem som har noe å skjule.

Foto: CNN Homepage 18.3.2010

vaktene mens de slapper av. Sjelden passer uttrykket masse mordere så godt. Auschwitz var en drapsmaskin av de sjeldne. På sitt mest effektive kunne daglig flere tusen mennesker bli drept her.

Hvordan ser vaktene ut? Som om de har en jobb de trives med. På de tradisjonelle bildene fra Auschwitz ser de fæle ut: Akkurat slik onde mennesker skal virke – en heslig og skremmende djevles forlengede arm. Men de nye bildene fra feriestedet passer ikke. De forstyrrer nesten mer enn fotografiene av likhaugene. Vaktene er energiske, har det gøy sammen, et godt lag! Disse bildene ødelegger en forestilling om Auschwitz og Holocaust som unik ondskap utført av enestående brutale mennesker. På et vis rykker det hele nærmere. De tradisjonelle bilder av likhaugene og de fæle vaktene er der og da, noe fremmed, annerledes. Vaktene som har det moro, er urovekkende fordi det hele rykker nærmere. Forestillinger om enkle skiller mellom godt og vondt, mellom slemme og snille, mellom dem og oss brytes ned. På de humorfylte fotografiene fra feriestedet er vaktene mer som deg og meg: Det vonde spørsmålet rykker nærmere. Det er ikke: Hvordan kunne det skje, hvordan kunne de gjøre det? Men: Er Auschwitz ikke umenneskelig, men menneskelig? Er det noe i deg og meg som kunne deltatt i noe slikt? For en virkelig utfordrende diskusjon av det ondes vesen er disse bildene forunderlig godt egnet. Når du ser det ondes produkter, likhaugene, er ondskap ikke vanskelig å identifisere. Stillet overfor ondskapens menneskelige redskaper, kan det være mye vanskeligere. Derfor har da mennesker ofte latt seg lure: Stalin og Hitler var også hyggelige.

Fotografiene av de glade Auschwitz-vakter er mer egnet for fotografi enn for kunstverk. Hadde noen malt et slikt motiv, ville man lett sagt: Det er for dumt. Dette stemmer ikke. Her males det hinsides virkeligheten. Det er en krenkelse av dem som ble myrdet, å fremstille deres bødler slik. Det er vanskelig å avfeie fotografiene på samme måte. De er for virkelige. For denne type glade bilder kunne man forstått det hvis de avdødes etterlatte hadde ønsket seg et billedforbud. Men lik mange andre forsøk på å ødelegge bilder ville det stoppet en mulighet for å forstå det virkelig skremmende – tilfredsstillelsen ved daglig å drepe.

BILLEDSENSUR OG STILLSTAND

Striden om Muhammed-tegningene er en konflikt der det er lettere å ta avstand fra partene enn å føle sympati for dem. Ett er den sensur muslimer vil påtvinge verden. Det er en undertrykkende, i sin statlige og voldelige form en fascistisk, ødeleggelse av et kulturelt mangfold. Samtidig kan man ha reservasjoner overfor de karikaturtegninger som utløste striden og som etter hvert har krevet godt over 100 menneskeliv. Å ta rimelig hensyn til andre menneskers livssyn og tabuer er ikke nødvendigvis urimelig. Det kan være en god felles overlevelsestrategi i en internasjonalt og "instant" internett-tid der enhver ytring kan nå jorden rundt på kort tid. I ingen sammenhenger er det klokt alltid å si alt man tenker eller ta ut alle innfall man har. Det er forskjell på hensyntagen og sensur. Til alle tider har betydelige grupper mennesker skilt mellom det hellige og det profane. Respekterer man ikke andres grenser for blasfemi, gjør man lett verden til en slagmark.

Bildet kunne vært hentet fra en stillingsannonse:

Engasjerende arbeid i personlig miljø med gode relasjoner, energi og humor.

AUSCHWITZ – ALDRI EN KJEDELIG DAG PÅ STIMULERENDE JOBB!

Bildet skal være fra fotoalbumet til en av SS-vaktene i Auschwitz – mange vil synes det er hyggelig med bilder fra et arbeidssted man trivdes. Albumet ble etter krigen funnet av en amerikansk etterretningsmajor i en leilighet i Frankfurt. Fotografierne er lagt ut flere steder på nettet. Man kan bare google f eks [auschwitz prison guard photos recreation](#).

Hadde noen malt et slikt bilde, kunne mange blitt forarget. Det er helligbrøde å gi inntrykk av at massedrap var moro. Men disse fotografiene kan ikke avfeies som krenkende påfunn. De bidrar til å forklare at massedrap ikke bare er mulig, men en evig følgesvenn i menneskenes historie. En del mennesker trives med det. Ondskap er vanskeligere å se og identifisere enn den konvensjonelle og ideologiske stereotypi-tenkning ofte tror.

”Siden mennesket også tenker i bilder, kan et billedforbud være å stoppe den bevegelse refleksjon representerer....Billedforbudet blir også et tenkeforbud eller en sensur i videre forstand.

Etter hvert ble det tydelig at konflikten rundt Muhammed-karikaturene eksponerte sider ved islam den vestlige verden neppe kommer utenom å ta stilling til. Man kan diskutere hvor langt blasfemi er akseptabelt. Når noen myrder dem som går over grensen, er det intet igjen å diskutere. Det er ikke bare sensur, men terrorisering av annerledes tenkende. Til tross for svingninger, ikonoklasme-strider og billedforbud har den kunstneriske billedkunst og skulptur vært en del av den vestlige uttrykksform. Nye kunstnere leter etter andre måter å si noe på, etter former som kan hjelpe en til å se mer i møtet med verden. Måtene å gjøre det på, kan være tidsbestemte og mer å betrakte som en personlig markering eller et påfunn uten varig interesse eller verdi. Et eksempel vil for en del være kunstneren Duchamp som snudde en urinal på hodet. En uvant fremstilling av en dagligdags bruksgjenstand skulle få en til å se den på nytt. Varig verdi har den type påfunn neppe. Men de inngår i det felles forsøk på å se og forstå på stadig nye måter.

Det islamske billedforbud stopper den form for utprøving billedkunsten innen mange områder kan representere. Det blir så mange regler om hva man har lov eller ikke lov til å avbilde. Det er ikke tilfeldig at islamske samfunn taper i forhold til den vestlige verden i velstand og likestilling. Å blokkere billedytringene på mange områder inngår i det å tviholde på gamle former. Man nekter bevegelsen og dermed moderniseringen og fremgangen. I vestlig kunst måtte man lenge passe seg for hva den katolske kirke ville godta av bilder. Motiver fra Kristi liv inntar en stor plass i middelalder- og renessansekunst. Men det var en stadig juster-

ing eller endring også i de tradisjonelle motiver. Mange kunstnere forsøkte å relatere de tidligere hendelser til den samtid de selv var en del av. Gjennom sine bilder testet de ut en forståelse og førte den videre. Billedforbud kan hemme slike forsøk på å se nytt. Dermed kan billedforbudet lukke dører og begrense ens egen og andres tenkning. Siden mennesket også tenker i bilder, kan et billedforbud være å stoppe den bevegelse refleksjon representerer. Muslimsk vitenskap representerte i middelalderen det banebrytende. Ved sterkt å begrense billedkunsten gjennom firkantede religiøse påbud kan muslimene ha bidratt til å holde igjen sin egen søken på andre områder som vitenskap og samfunnstenkning. Billedforbudet blir også et tenkeforbud eller en sensur i videre forstand.

Chaim Potoks bok *Mitt navn er Asher Lev* forsøker å skildre noen av de samme brytningene fra jødedommen. Kunstneren går lenger i avbildninger enn hans trossamfunn tillater. Konflikten dreier seg ikke bare om et billedforbud, men forsøk på å holde igjen en bevegelse mot det moderne. Begrensningene på bildet blir en bremse på den menneskelige streben.

BEFESTE KJØNNROLLER

Det er alltid greiere å se problemene hos andre. For det moderne vestlige menneske, ikke minst oppfostret på nordeuropeiske likestillingsideal, er store deler av islams fremstilling av kvinner som hentet ut av en intellektuell søppelplass fra middelalderen. Men europeisk billedkunst avspeiler også et kvinnebilde som er tankevekkende. En usedvanlig pregnant fremstilling av problemstillingen gir John Berger i sin kjente bok basert på en TV-serie på BBC: *Ways of Seeing*, først utgitt i 1972.

DROSJESTREIK I OSLO 6. FEBRUAR 2010

Ikke alle muslimer har brukt vold i sin avstandtagen mot Muhammed-karikaturene. Da Dagbladet i februar 2010 valgte å trykke en Muhammed-karikatur på forsiden, streiket 1000 drosjesjåfører i Oslo natt til lørdag mellom 0200 og 0400. Ett er å være enig eller uenig i det muslimske billedforbud. Noe annet er å innse at vi alle er forskjellige, og at det som er greit for meg, er blasfemi for deg. Innenfor rimelige rammer å protestere må være lov.

Kilde: ABCNyheter

”Berger påpeker i *Ways of Seeing* at kvinnen i Bronzinos *Allegory of Time and Love* er i en kroppslig posisjon som er helt unaturlig for å skulle nyte et kyss. Men hun er, lik en rekke malerier av nakne kvinner, malt frontalt. Det er slik menn mest nyter å se henne.

Ved en rekke kjente storverk fra europeisk kunst viser Berger hvordan kvinnen har vært fremstilt som et objekt, en som har sin identitet i det å bli sett, og da av menn. Mannen fremstilles som en som handler, en som er gjennom det han gjør og skaper. Hun er slik hun blir sett, og hun ser seg selv og sin egen verdi som den som blir betraktet. Berger oppsummerer: *men act and women appear*. Mange nakne kvinner er malt slik en tilskuer ser henne, og slik menn gjerne vil se henne. Hun er malt for menn. Et illustrerende eksempel er Bronzinos *Allegory of Time and Love*. Det er et sammensatt erotisk bilde som spiller på flere strenger. Bergers poeng her er at kvinnen er i

en kroppslig posisjon som er helt unaturlig for å skulle nyte et kyss. Men hun er, lik en rekke malerier av nakne kvinner, malt frontalt. Det er slik menn mest nyter å se henne. At stillingen egentlig ville vært unaturlig for et aktivt handlende subjekt spiller da mindre rolle. Hun er et objekt.

I Vesten kritiseres ofte at kvinner i tradisjonelle og åpent undertrykkende kulturer ikke gjør mer opprør. Kvinnene aksepterer rollen. Men det var vanskelig å bryte ut av de roller kulturen gir en. De blir ens egne. Den passive objektiverte kvinne er ikke bare en som blir sett av menn. Fellen er at hun ser seg selv gjennom mannens øyne. En enorm kosmetikk- og klesindustri gleder seg over at menn og kvinner er

”Picassos *Les Femmes d’Alger (O. J. R. Version O)* bryter med de tradisjonelle modeller for å male kvinner – fortsatt frontalt, men ikke lekkert å se på, ikke innbydende, mer spørrende og urovekkende, en blanding av objekt og motvillig subjekt.

sammen om disse rolleoppfatningene.

Roller for kvinnen som objekt gjentas i en rekke pornografiske filmer. Det kan være en av grunnene til at kvinner ofte er mindre interessert i pornografi enn menn. Det er fremstillinger av henne, men ikke for henne. Hun er der for mannen, for hans tilfredsstillelse, og ikke for seg selv. Et stort paradoks oppstår i forhold til seksualitet slik den fremstilles i f.eks. eldre indisk, persisk, afrikansk og pre-kolumbiansk kunst. Dette er i vestlige øyne primitive kulturer og til dels med kvinner som kunne trenge frigjøring! Men i denne kunsten er ikke kvinnen et passivt objekt som skal bli sett og nytt, hun

er en nytende seksualpartner som ofte er minst like aktiv som mannen.

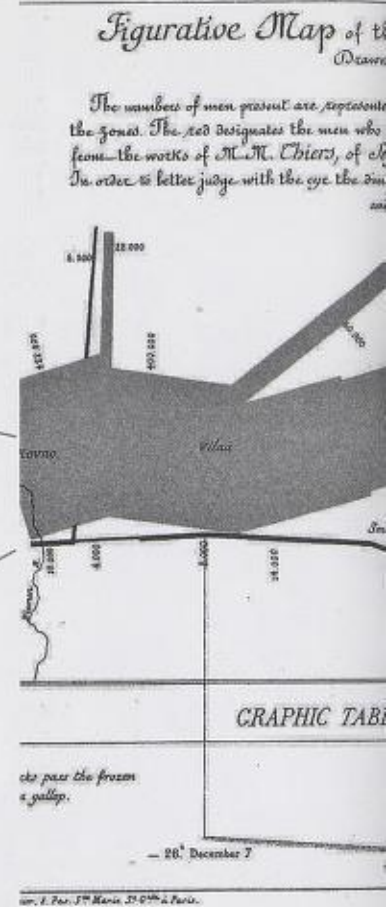
Disse rollene er tydelig nok fremstilt i kunsten. Men de kan være vanskelige å se. Kunsten reflekterer til dels mer roller som tas som selvfølgelig. Man må lese analyser av dem for å se klarere hva som er der, og dermed kunne bruke kunsten som et bevisst speil mot sitt eget. Eller man må se bilder som lik Picassos *Les Femmes d’Alger (O. J. R. Version O)* bryter med de tradisjonelle modeller for å male kvinner – fortsatt frontalt, men ikke lekkert å se på, ikke innbydende, mer spørrende og urovekkende, en blanding av objekt og motvillig subjekt.

Den beste grafiske fremstilling noensinne mener Tuftes kan være den franske ingeniør Charles Joseph Minards fremstilling fra 1885 av Napoleons felttog mot og tilbaketrekning fra Moskva i 1812. Dette groteske felttoget har vært fremstilt i en rekke bøker (en nyere og meget dramatisk skildring er Adam Zamoyski: 1812: Napoleon's Fatal March on Moscow). Den stadig tynnere pølsen som går frem og tilbake viser antall menn Napoleon startet med, 422 000, de 100 000 som nådde Moskva og de 10 000 som rakk frem til Polen. Datoer og de svært lave temperaturene er lagt inn nederst.

1) Napoleon startet med 422 000 menn

3) 10 000 menn reddet seg tilbake til Polen

DEN LØGNAKTIGE VISUALISERING

Bilder som lyver, er et eldgammelt tema. Propaganda har brukt det uriktige bildet – religiøst, politisk, personlig, til markedsføring. En litt nyere variant er visualisering brukt til å fremstille tallmessige sammenhenger.

Moderne datamaskiner kan inneholde uendelige mengder informasjon. Store tallmasser kan i en rekke sammenhenger best fremstilles grafisk. Betydelige mengder informasjon om galakser, befolkningsfordeling eller aksjekurser kan ofte fanges opp i korte glimt gjen-

nom en god grafisk presentasjon.

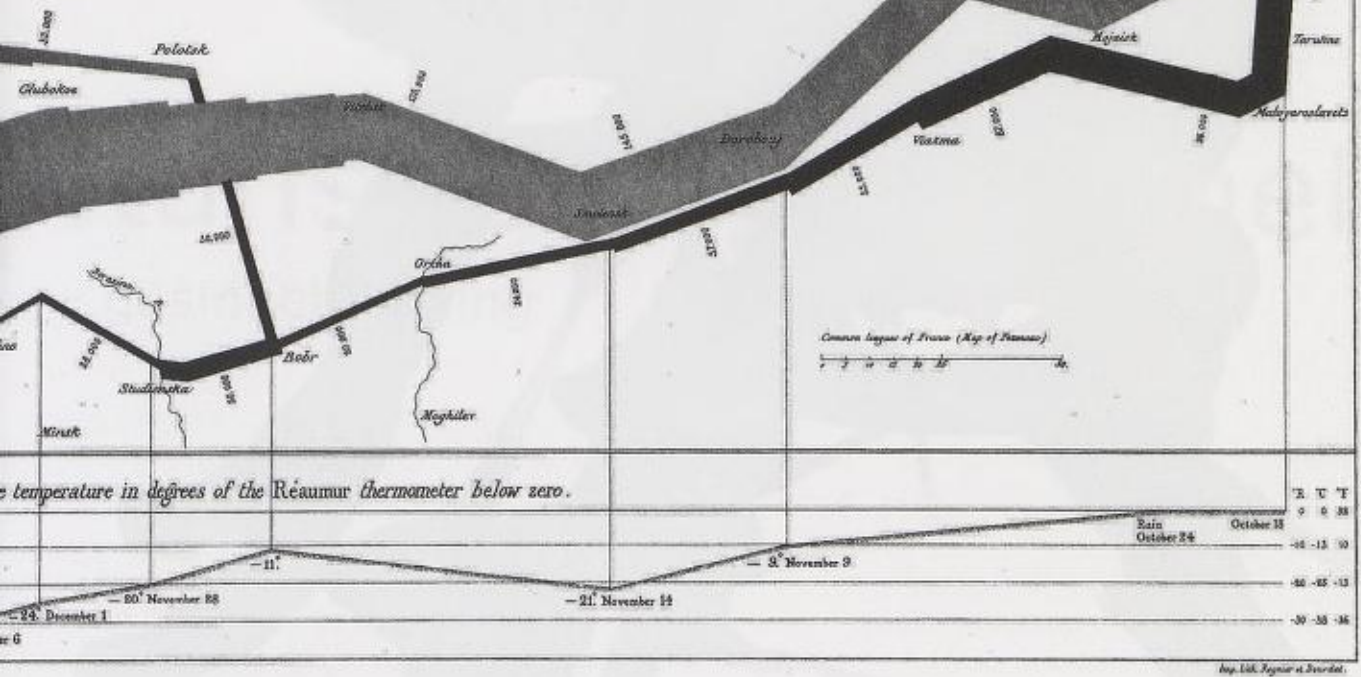
Men grafikk kan også distrahere, fordreie, bedra og forvirre. Den mest anerkjente bok om grafisk presentasjon av kvantitative data kan være klassikeren Edward R Tuftes: *The Visual Display of Quantitative Information* som kom ut i 2001 (2 utg 2006). Tuftes mener man skal forholde seg til grafiske fremstillinger som til skrift. Alle unødvendige ord og alle overflødige farger eller trykksverte skal bort: Desto enklere og renere, desto bedre. Men her er det mange oppfatninger og retninger med de

... losses in men of the French Army in the Russian campaign 1812-1813.

L. Minaud, Inspector General of Bridges and Roads in retirement.

Paris, November 20, 1869.

width of the colored zones at a rate of one millimeter for every ten thousand men; they are further written across Russia, the black those who leave it. — The information which has served to draw up the map has been extracted from the memoirs of Chambray and the unpublished diary of Jacob, the pharmacist of the Army since October 28th. The army, I have assumed that the troops of Prince Jérôme and of Marshal Davoust, who had been detached at Minsk and have rejoined around Ocha and Vitbek, had always marched with the army.

Kart: Illustrasjonen er hentet fra "The Visual Display of Quantitative Information", Second Edition; Edward R. Tufte.

virkemidler moderne dataprogrammer tillater for varierte og fargerike grafiske fremstillinger. Enkelte innen dataverdenen definerer også "beautiful data" uten å tenke på det estetiske i tradisjonell forstand. "Beautiful data is interesting, useful, public and free." (Michal Migurski i *Beautiful Data*, Toby Segaran & Jeff Hammerbacher (red) 2009).

Grafikk kan også brukes til løgn. Det skjer typisk ved at størrelsene på stolper mv ikke egentlig passer til dataene. Man dramatiserer ved f.eks å benytte søyler som rangeres i

riktig rekkefølge, men der avstandene mellom dem kan virke større enn det som faktisk er tilfellet ut fra tallene. I en verden helt avhengig av forenkende fremstillinger for at de enorme datamengdene skal kunne forstås, er det viktig med integritet i overgangen fra tall til bilde. Fordi bildet er så enkelt å forstå i et glimt, kan det også være lett å bli lurt.

Grafikk er ikke bare avhengig av moderne teknologi, men først og fremst evnen til å se klart hvordan omfattende datamengder best kan fremstilles visuelt. ■

Nonfigurativ kunst kan stille en overfor utfordringen: Hva er det som er bortensfor, hinsides, annerledes, uvanlig og evig?

Kunst som påminnelse

- gi sinnet retning

En av de største synder i islam er å glemme. De troende skal bøye seg mot Mekka og be flere ganger om dagen for å minne seg om Allah, hans profet Muhammed og Koranen. Mennesket skal hele tiden tenke på Gud, og på det å holde sin sti ren. Et slikt påbud kan lett tolkes som en støtte til sterk kontroll, et fokusert og konsentrert sinn, en negativ verdi på det å slippe til den perifere bevissthet som lar sinnet vandre og er åpen for å fanges inn av det som slipper til. Men fortolket moderat rommer påbudet om ikke å glemme en universell kjerne. Det er så lett å fanges av underholdningen, av adspredelsen, av det å få tiden til å gå. Så glem-

mer man at livet er en utfordring, at man hele tiden kan gjøre noe annerledes, at det alltid er mulig å strekke blikket og se videre. I andre religioner, så vel som i meditasjonsformer, kan man finne noe av det samme: Mennesket skal hjelpes til hele tiden å rette sitt sinn mot det vesentlige.

Kunst er som en meditasjon – eller en bønn – en påminnelse om at det er mer der enn det triviale. Man behøver ikke være muslim for å se et allment psykologisk poeng i understrekningen av ikke å glemme. Livet dreier seg så lett om detaljer og alminneligheter som ikke virkeliggjør. Underholdningssamfunnet har gjort en industri av behovet for å overse og

stenge ute tilværelsens dypere eksistensielle utfordringer. Kunst, lik meditasjon, kan ha som funksjon stadig å minne en om de utfordringer som ligger i det å virkeliggjøre livets potensiale. Daglig å meditere er å forsøke å gi rom til det i en som lengter etter overskridelsen. Men det kan også være å legge øre til det man overser – en påminnelse man tidvis kan ønske seg uten.

Kunst kan hjelpe en til ikke å glemme. Enkelte vil kanskje tenke at et bilde som fores-tiller Gud, har fanget opp Gud slik han er: En flott utseende bestefar med et sterkt uttrykk. De fleste vil nok mer oppfatte bildet som en påmin-nelse om det som ikke kan fremstilles billedlig, men som like fullt eksisterer. For pave Gregor den Store og andre som fortsatt ønsket bilder av det hellige i kirken var nettopp tanken at de hjalp sinnet til en retning. Ingen kunne avbilde Gud, men kunst som viste en kunstners fores-tilling om ham kunne lede sinnet mot en indre åpning, mot en form for gjenklang. På samme måte vil nok de færreste oppfatte skuespillet Hamlet som et stykke om en person som vir-kelig levde slik Shakespeare skildrer ham. Like fullt kan Hamlet minne leseren om sentrale di-mensjoner i det livet dreier seg om. Gregor den Store fremholdt at de fleste troende i samtiden verken kunne lese eller skrive. – Bilder, sa han, kan ha samme virkning for analfabeten som le-sing av de hellige skrifter for den lesekyndige.

Mye kunst er en slik påminnelse. Det kan dreie seg om mange dimensjoner ved tilværelsen: Det estetiske, naturens storslåtthet, lyset som farger alt, kjærlighet, lidelse, mennes-kets grusomhet. Mennesket kan alltid være mer til stede. God kunst kan hjelpe en til det. Derfor er det noe paradoksalt i det islamske billedfor-

bud. Det kan også gjøre det lettere å glemme. I stedet for å ta så sterk avstand fra mye billed-kunst kunne en del muslimer kanskje ha nyttig-gjort seg kunstens påminnende funksjon.

Ikke å glemme Allah er et spesifikt islamsk budskap. Et mer generelt allmennmen-neskelig budskap er at vi ikke må vike unna livets alvor, den utfordring det alltid er å se mer av oss selv og det rundt oss. Utfordringen er i siste instans alltid vår egen. Men kunstneren kan hjelpe oss, hvis vi er åpne for det.

UTVIKLE YTRE SANSING FOR Å ÅPNE INDRE DØRER

Når man fordyper seg i kunst, ser man også et-ter noe i en selv. Den ytre sansing kan bidra til en indre åpning. Når kunsten i middelalder og renessanse igjen og igjen skildret jomfru Maria og Jesusbarnet, eller andre hendelser fra Kristi liv, var ikke målet å gjengi nøyaktig hva som hadde skjedd. Realisme var ikke idealet, men det å vekke en gjenklang i det menneske som så på bildet. Ved å male hengivenhet, oppofrelse, trofasthet eller forpliktet lidelse, skulle de emos-jonene og holdningene ikke bare bli formidlet, men vekket. Den ytre sansing av bildet skulle gi en vei innover.

Derfor kan man undertiden undres om kampen om bildet for en del er blitt altfor bokstavelig. Bildet har vanligvis bare vært et utgangspunkt for en indre prosess. Det man så der ute skulle vekke en følelse, holdning eller bevegelse der inne. Kunsten skulle hjelpe en til å se bedre innover, men ikke for å finne der inne det som konkret befant seg der ute.

Man kan trekke en form for paralleller til arbeid med reflekterende kommunikasjon.

“Nonfigurativ kunst kan stille en overfor utfordringen: Hva er det – det som er bortenfor, hinsides, annerledes, uendelig og evig?”

Det man kan hjelpe andre til å se bedre, vil også kunne gjøre at man ser noe annet hos seg selv. Det er ikke det samme man ser, men man har bidratt til en åpning som gjør at man ser bedre. Ytre sansing kan hjelpe til å åpne indre dører. Meditasjon dreier seg tilsvarende om å åpne for bedre handlinger der det tidligere skurret.

NONFIGURATIVE UTTRYKK OG DET UNIVERSELLE

Nonfigurativ kunst blir av en del oppfattet som moderne. Men den kan også ha likhetstrekk med dekorasjoner innenfor jødedom og islam. Muslimene var strengere med sitt billedforbud enn noen av hovedretningene innenfor kristendommen. For muslimske kunstnere var bare linjer, mønstre og farger tilbake som tillatte uttrykk for deres estetiske søken. Enhver tegning av religiøse skikkelser eller symboler var forbudt. Dermed ble det nonfigurative arbeidsfeltet for deres kunst som sees i deres moskeer og andre utsmykninger. De søkte det nonfigurative ut fra forbud. Moderne kunstnere har arbeidet med det nonfigurative fordi tradisjonelle former begrenset.

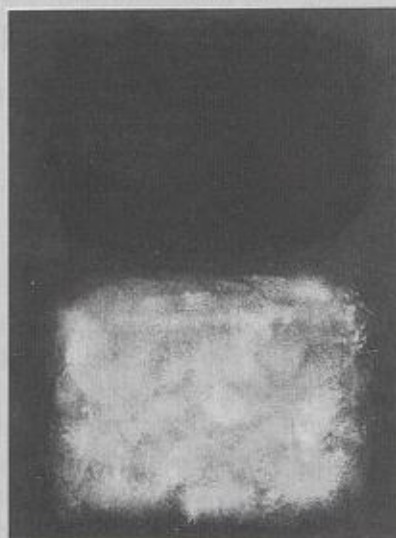
På et vis kan det være en eller annen sammenheng mellom noen av de grunnleggende visjoner bak formløs religiøs kunst og verdslig nonfigurativ maling. Det hellige eller det universelle kan ikke bindes til klare former. Det kan ikke uttrykkes gjennom en figur som er avgrenset i tid og rom. Derfor bruker man skrift eller det formløse for å minne en om det som tilhører andre dimensjoner. I den nonfigurative kunst kan man også se en søken etter noe annet, noe fundamentalt som ikke lar seg fange av de vanlige former.

Fortolket positivt kan forbud mot bilder av Gud eller det hellige forstås som en hjelp til ikke å stoppe ved det formbundne, men være åpen for de grunnleggende krefter som ikke er fenomenelle. Det kan også bryte med samtidens dyrkelse av individet. For å komme til en helhet må man slippe det klart avgrensede og formbundne. En fastholdelse av individet som en absolutt verdi kan ligge nærmere en vektlegging av det figurative bildet fremfor det nonfigurative. Et billedforbud kan også sees som en motvekt til en overbetoning av det enkelte individ.

Nonfigurativ kunst kan vekke gjengklang i det hos en som søker mot det formløse og åpne for mer av verdens flertydighet. Et figurativt bilde kan være mer bundet til det singulære. Universelle dimensjoner ved tilværelsen kan uttrykkes gjennom forskjellige former. Det uavsluttede ved tilværelsen kan kanskje lettere finne en åpning i enkelte nonfigurative uttrykk.

Nonfigurativ kunst vil særlig kunne rommes med ens perifere bevissthet. Det i en som ikke søker det klare, entydige og avsluttede, det i bevisstheten som ikke vil ha et utvetydig fokus og en endimensjonal fremstilling. Slik må man også møte seg selv i meditasjon eller når man står overfor uoversiktlige gruppeprosesser. Der man ikke vet hvor svaret er å finne, må man tillate det mangfoldige å slippe til. Da kan ens perifere bevissthet være ens beste instrument.

Nonfigurative uttrykk kan være like godt, og undertiden kanskje bedre, egnet til å minne ens sinn om mer fundamentale sider ved tilværelsen. Bilder som skal forestille sentrale religiøse figurer, vil ha noe spesifikt ved seg.

Mark Rothkos -
en frontfigur i colorfield-maleriet

Det nonfigurative sier ikke hva det forestiller. Likevel kan det uttrykke noe fundamentalt i en kunstners sinn og hjelpe andre til å slippe til noe av det samme. Det nonfigurative overlater mer til den som ser. Den perifere bevissthet kan få friere spillerom til å kjenne på strenger i sinnet man ellers ikke har sluppet til. Den som søker innover, vet ikke nødvendigvis hva man søker mot.

FRA HVEM ER DU TIL HVA ER DET?

Mark Rothko var en amerikansk maler som sammen med Barnett Newman og Clifford Still utgjorde frontfigurer i colorfield-maleriet, som igjen, ifølge Store Norske Leksikon, var en retning innen den amerikanske abstrakte ekspressionismen. Her benyttet man til dels store fargeflater der flere lag ofte ble lagt over hverandre. Dette kunne gi inntrykk av noe ufattbart, noe uendelig, en effekt som ble understreket av de ofte store formatene – kunsten vender tilbake til mysteriet – til det som sinnet egentlig ikke kan se, men minnes om. Gjennom de store, men levende fargeflatene i sin kunst ville Rothko i plastikkens og markedsføringens 50 talls-USA dra mennesket tilbake til noe genuint og til noe opprinnelig. Hans bilder kunne formidle det overveldende tilværelsen representerer, og vekke de grunnleggende reaksjoner mennes-

ket kjenner når det står overfor det som ikke kan erkjennes. Rothko sa selv at han ikke var noen mystiker. Men han håpet at hans malerier kunne vekke de samme religiøse følelsene han selv kjente når han skapte dem. I sin TV-serie *Power of Art* sier historikeren Simon Schama at Rothkos kunst er det ukjente rom, det vi kom fra og kanskje skal tilbake til; et rom som omfavner oss og møter oss og aldri fullt ut lar seg fatte. Mysteriet er i mennesket. Mysteriet er også i det rom som omgir mennesket. Det slutter ikke, det begynner ikke, men det lever, slik fargeflatene i Rothkos bilder faktisk gjør.

I det Europa der kirken hadde god kontroll, måtte universets mysterier fremstilles innenfor det kristne språk. Kristen ikonografi hadde nærmest et monopol på kunstneriske uttrykk i europeisk middelalder. Motivene var til dels gitt med Kristi livssyklus. Til dels kan nonfigurativ kunst også sees som tilnærming til grunnleggende, ikke-fattbare og overordnede dimensjoner, men gjennom helt andre uttrykksformer.

Mona Lisa og portretter kan få oss til å spørre: Hvem er du – hvem er jeg. Nonfigurativ kunst kan stille en overfor utfordringen: Hva er det – det som er bortenfor, hinsides, annerledes, uendelig og evig? ■

Glimt

Hva males

formes

sees

Hva er det

Det som skimtes

I uklar klarhet

I lyst mørke

I nær avstand

Seende

etter det som ikke sees

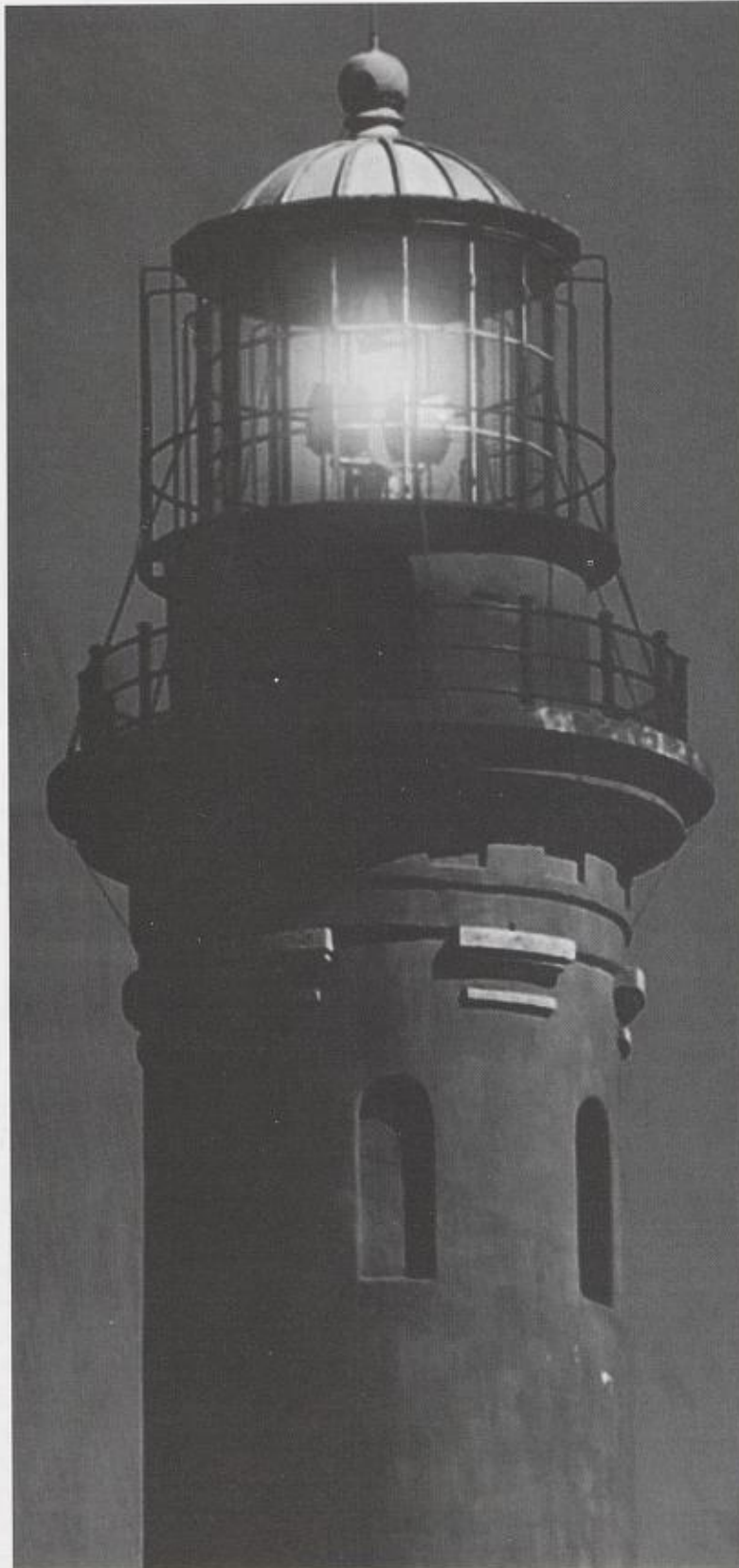

Foto: Stock.XCHNG

Veiviser mot nuet

- to paint is to remember (1)

Ser man en vakker, langstrakt utsikt, vet man at der har andre mennesker vært før. Den samme tverrkulturelle og tidløse gjenklang kan man kjenne når solen står opp eller senker seg i havet eller bak åsryggen. Ens sinn representerer ikke bare en selv, men det andre har kjent. Forholdet mellom foreldre og barn, gode venner og partnere kan romme den samme hvirken gjennom årtusener.

I stille meditasjoner kjennes et fellesskap på tvers av historien. Man vet innenfra at man ikke er den første. Det er her og nå. Samtidig der og da. Kunst kan gi den samme tidløse transcendering. Man vet andre har kjent tilsvarende glede eller innlevelse, tiltrekning eller tristhet. Felles stemninger i sinnet aktiveres.

En meditativ eller kunstnerisk erfaring er individuell, opplevelsen av fellesskap reell.

LADE ØYEBLIKKET

Enkelte har sagt at å male (og fotografere) er å tegne eller skrive med lys. Det er også å lade øyeblikket, å vise hvor intenst ethvert nu potensielt er. Mona Lisa er stille, men hun også sterkt til stede. Leonardo da Vinci malte et menneske

som i det øyeblikket hvilte i sitt nu. Som så mange store kunstverk minner Mona Lisa oss om vårt potensiale for tilstedeværelse. Hun er ikke bare et spørsmål; hun er en påminnelse. Hennes ro kan nok ha vært en idealisering. Men enhver kan kjenne lengselen – etter det å være nettopp her hvor vi er.

Den gode samtale – og meditasjon – har noe av det samme i seg. Det dreier seg om en utvidet tilstedeværelse – en forsterkning av sinnets muligheter. Gradvis kan det bli nok – både i en meditasjon, en god dialog og i møte med kunst. Vi klarer ikke mer absorpsjon på en gang. Sinnet må hvile før det igjen kan åpne seg for dybden og styrken i nuet. Bevisstheten er som en utfordrende bølge som hever og senker seg, som favner mer eller mindre. Et godt teaterstykke eller en velskrevet roman kan representere andre innganger til nuet. Som malerier kan sceneskikkelser være veivisere mot et eget nu. At kunstneren har gjort sine skikkelser så levende at deres nu står frem på tvers av århundrene, kan hjelpe oss til å være mer i våre.

Kunstretninger lik realismen på 1800-tallet uttrykte et ønske om ikke lenger bare å

(1) Orhan Pamuk: My Name is Red

”Den åpning og fordypelse man kan kjenne gjennom meditasjon, kommunikasjon eller kunst kan treffe en stille følelse som denne hymnen eller bønnen formidler: Takknemlighet.

skildre en idealisert verden for en dannet og sofistisert overklasse. Kunsten skulle avspeile hverdagsmennesker, de sosiale realiteter, det virkelige herværende liv, og ikke avgrenses til antikke myter og de store skikkelsers historier. Men mange former for kunst minner mennesket på forskjellige måter om det som er kanskje den dypeste realitet: Vi kan være mer til stede. Lik meditasjon dreier det seg ikke om et intenst imperativ, men om en lengten og stille sensitivitet.

DET INDRE NU – ET VINDU TIL KUNSTEN

Kunst kan også sees som et fortvilet forsøk på å fange nuet. Det som er her akkurat nå, skal ikke bli borte – ikke renne vekk lik alt annet som er i tiden. Et øyeblikk fanges, holdes, kan ikke forsvinne. Kunsten søker å bli sett. Tiden ser ingen. For tiden er ingen berømt, først eller sist, stor eller liten, viktig eller ubetydelig, spesiell eller alminnelig. Kunsten forsøker å skille seg ut, stå frem, nå lenger. For tiden gjør det ingen forskjell.

I forhold til den ytre tid kan man forsøke å forsere, komprimere, arbeide effektivt, være smart, finne raske løsninger. Den indre tid og det indre nu kjenner ingen snarveier og ingen lure knep. De dimensjoner det indre nu åpner for, kan ikke nås med travelhet eller et fokusert, målrettet sinn. Å forsøke å spare tid når man skal slippe til det indre nu, er å gå forbi det før man har begynt. Å se raskt på et rikt bilde, er ikke å se det.

Kunsten kan bringe et tidlig nu inn i vårt eget. Det nuet som ble fanget, i en naturstemning, i modellens blikk, i flatene som leter etter en form på et lerret, er ikke helt mistet, ikke borte. Det som var, er. Og når det er, minner det oss om det som kan være mer.

Når mennesket absorberes, stopper tiden. I absorpsjonen kan man være utenfor bevegelsen. Vi bare er i tiden, merker ikke at den går. Meditasjon og kunst kan gi slik fordypelse. De kan hjelpe en til ikke å være fange i klokketiden.

TAKK FOR FESTEN

”Slow”-bevegelsen vil hjelpe mennesket til å bryte ut av den travle klokketiden, til å finne ro, til å tillate langsomheten. I Slow-litteraturen skjer dette til dels ved å ta seg sammen, roe seg ned.

Meditasjon er mer å åpne seg for sin egen indre tidsrytme. Man gir plass mer enn man forfølger. Tilsvarende kan gjelde estetiske erfaringer.

Den åpning og fordypelse man kan kjenne, gjennom meditasjon, kommunikasjon eller kunst, kan treffe en stille følelse som denne hymnen eller bønnen formidler: Takknemlighet. ■

Den gresk-romerske filosofen Epictetus skrev følgende i Book 1 Tractat 16 og i bok 3 – om Providence – guddommelig veiledning og styring. Det regnes som et tidløst uttrykk for en vilje til å akseptere tidens gang og livets uavv- endelige utfall – og en takknemlighet over de vakre opplevelser livet kan ha gitt en:

This is what I would wish to be engaged in
when death finds me
So that I may be able to say to God:
...
If a swan I should sing as a swan
But as it is, I am a rational being
Therefore, I must be singing hymns of praise to
God
...
And now it is Thy will that I leave this festival
I go
I am full of gratitude to Thee
That Thou has deemed me worthy to take part
in this festival with Thee
And see Thy works
And understand Thy governance
Be this my thought
Be this my writing
Be this my reading
When death comes upon me

Acem-meditasjon

Acem-meditasjon er en nøytral, men virkningsfull metode utviklet av den opprinnelig norske organisasjonen Acem. Metoden vekker stadig mer interesse internasjonalt. Acem ble stiftet i 1966 av Are Holen som i dag er professor i medisin ved NTNU. Organisasjonen er nå internasjonalt utbredt med avdelinger i bl a Sverige, Danmark, Nederland, Tyskland, Spania, Taiwan og India. For alle land der det holdes kurs i Acem-meditasjon, se acem.com. For mer informasjon om kurs og kurssteder i Norge, se Acem.no. Nyere hjerneforskning bekrefter en del resultater av Acem-meditasjon. Å meditere kan åpne ikke bare for avspenning, overskudd og velvære, men også personlig innsikt og erkjennelse. Acems aktiviteter og meditasjonspsykologiske tilnærming kan også være nyttig for dem som har praktisert TM og andre lydbaserte ledighetsteknikker.

Kommunikasjonsgrupper

Bedre mellommenneskelig kommunikasjon kan forsterke den innsikt meditasjon åpner for. Selvinnsikt og økt forståelse av andre, er stadig mer etterspurte egenskaper i organisasjoner og på arbeidsmarkedet. I flere tiår har Acem regelmessig arrangert kurs i reflekterende kommunikasjon. Disse strekker seg over 7-9 dager og avholdes på Acems kurssted Halvorsbøle ved Jevnaker utenfor Oslo. På kursene er det også engelskspråklige grupper. Kursene ledes av personer med lang trening og erfaring i meditasjon og kommunikasjon. En betydelig andel av lederne er utdannet psykologer eller leger. Kommunikasjonskurs i Acem er en fortettet og engasjerende anledning til å lære mer om seg selv og ens forhold til andre.

For mer informasjon: acem.no.

ISSN 0332-5790

9 770332 579031

Depotbiblioteket

h10069818

B ØKONOMI
ÉCONOMIQUE

2010 Arg. 42 Nr 3
Dyade

Returadresse:

■ IACEM

Postboks 2559 Solli
0202 Oslo

Øye til å se

Måtte jeg ha
Øye til å se
Øre til å lytte
Ro til å høre
Styrke til å lære

Vilje
til venner
som høres
Der jeg feiler

Måtte jeg
Ikke svare
Ikke flykte
Ikke la skam
Bli angrep

Hjelp meg til ro
Der kritikk er ny åpning
Nederlag ny mulighet

En natt kan jeg ikke snu
Ikke endre kurs
Ikke vende om

La meg vandre
Se mer

2010 ASSESSMENT RESULTS